

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Markéta Nováková

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Klášter premonstrátů v Teplé – osobnosti vědy a školství

Markéta Nováková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**KLÁŠTER PREMONSTRÁTŮ V TEPLÉ
OSOBNOSTI VĚDY A ŠKOLSTVÍ**

Markéta Nováková

Vedoucí práce :

Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

*„Chtěl bych, aby se Maruška stala krásným,
dobře urostlým stromem se zdravou mízou v duši,
který pak vydá a nese pěkné ovoce.
Jinak, je-li strom na vyprahlé půdě, nebo
nasál-li s mízou hodně jedovatých,
nezdravých látek, plodí jen padavky.
Tak je to i u člověka.
Podle toho, co nasaje do sebe,
takové vydává i ovoce – činy.“*

Heřman Josef Tyl, O.Praem

Obsah :

1. ÚVOD	1
2. KDO JSOU PREMONSTRÁTI	5
2.1 Strahovský klášter.....	7
3. ZAKLADATEL KLÁŠTERA TEPLÁ	9
4. STRUČNÉ DĚJINY KLÁŠTERA – významné události a osobnosti	14
4.1 Od založení do konce husitských válek.....	14
4.2 Období pozdního středověku.....	15
4.3 Od reformace do osvícenství.....	16
4.4 Od osvícenství do počátku 20. století.....	19
4.5 Od první světové války do konce 20. století.....	22
4.5.1 Heřman Josef Tyl.....	24
5. KNIHOVNA	28
5.4 Rukopisy.....	28
5.5 Prvotisky.....	31
5.6 Paleotypy.....	32
5.7 Archiv.....	33
6. ŠKOLSTVÍ	34
6.1 Zakládání klášterních škol a institutů.....	34
6.1.1 Filosofický ústav v Plzni.....	35
6.1.2 Gymnázium v Plzni.....	36
6.1.3 Institut v Mnichově – dívčí výchovný ústav.....	38
6.2 Významné osobnosti vědy a školství.....	39
6.2.1 Alois Martin David.....	40
6.2.2 Josef Stanislav Zauper.....	41
6.2.3 Josef Vojtěch Sedláček.....	42
6.2.4 Josef František Smetana.....	43
6.2.5 Jaroslav Václav Vacek.....	44
7. ZÁVĚR	50
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	54
9. RESUMÉ	55
10. SEZNAM PŘÍLOH	56
11. PŘÍLOHY	57

1. ÚVOD

Již na počátku svého studia jsem se chtěla ve své závěrečné práci zaměřit na historii nebo nějakou památku regionu. V tomto případě se mi tedy splnilo obojí. Jelikož pocházím ze západních Čech, bylo pro mě téma jasnou volbou. Dalším z důvodů, proč jsem si toto téma zvolila, je i mé zaměstnání. Vzhledem k tomu, že učím na základní škole, bylo pro mě téma výzvou i po stránce profesní. Ráda bych se pokusila o přiblížení práce významných osobností, především učitelů, kteří působili v klášteře Teplá nebo s ním byli nějakým způsobem svázáni. Ráda bych připomněla minulost a sílu tohoto povolání. Chtěla bych zdůraznit tradici českého školství, vyzdvihnout hodnoty těchto lidí a hlavně jejich odkaz. Při pročitání materiálu, a k mému velkému překvapení, jsem zjistila, že takovýchto významných osobností je celá řada, proto jsem nakonec musela vybrat a detailněji zmínit jen některé z nich. Volba padla na Josefa Stanislava Zaupera. Což byl mimo jiné přítel a kritik J. W. Goetha. Dále jsem k bližšímu seznámení vybrala Aloise Martina Davida, Josefa Františka Smetanu, Josefa Vojtěcha Sedláčka a Václava Jaroslava Vacka. Tento výběr byl však pouze subjektivní. To vše, jak jsem již zmínila v úvodu kapitoly, ale také to, že považuji za nutnost dozvědět se něco více o historii mého regionu, vedlo k volbě tohoto tématu.

Nezbytnou součástí mé práce byla i několikerá návštěva kláštera. Musím bohužel konstatovat, že jsem při první návštěvě byla velice zklamaná. Tento objekt jsem předtím znala pouze z brožur, učebnic a fotografií z internetu a z těchto pramenů se mi klášter jevil jako velmi zchovalý. Našla jsem však zchátralý objekt kláštera, zrezivělý a rozbitý skleník, neupravované zahrady a další správní budovy v ne příliš lichotivém stavu. Musela jsem se ale přenést přes první dojem a nechat se vtáhnout do atmosféry, což se mi určitě podařilo při prohlídce samotného interiéru kláštera. Teprve poté na mě klášter zapůsobil. Uvědomila jsem si všechna historická hlediska a úskalí, o kterých jsem četla, a dalo by se vyjádřit slovem zázrak, že po všech událostech, které klášter postihly, dosud stojí. A především, že řád bratrů zde opět funguje.

Cílem této práce má být zhodnocení a zmapování přínosu osobností, které působily v klášteře Teplá, a samozřejmě i přínos samotného kláštera. Osvětlit čtenářům jeho historii, připomenout dominantu města Teplá jako centra vzdělanosti, rozvoje a duchovního bohatství, poznání života premonstrátů. Dokázat, že tento duchovní fenomén měl velký vliv nejen v blízkosti kláštera, ale také v celém regionu západních Čech.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. Úvodní kapitola čtenáře seznámí se samotným řádem premonstrátů. Krátce bude představen počátek vzniku tohoto původně francouzského řádu. Čtenář se dozví o fungování řádu - čím se vyznačuje, jaká jsou jeho specifika a představíme si nejvýraznější osobnost, a to zakladatele premonstrátského řádu - sv. Norberta.

Pro hlubší pochopení a ucelení významu tepelské fundace je bezesporu potřeba se nejprve ohlédnout do minulosti, zejména na počátek vzniku kláštera. Proto v další kapitole považují za nutné zmínit jeho zakladatele, který se zasloužil o mocnost a slávu tohoto duchovního fenoménu, tedy blahoslaveného Hroznatu. Jeho život byl čtivě zpracován do několika legend. Dozvíme se, z jakého pochází rodu, jaký byl jeho osud a co ho vedlo k vybudování premonstrátských klášterů na území Čech.

Následně je text zaměřen na stručné dějiny kláštera od jeho založení přes dobu středověku, osvícenství až do doby současné. Kapitola je zaměřena na všechny důležité milníky kláštera. Představím několik důležitých opatů, kteří stáli v čele tohoto kláštera. Zmíním nelítostný boj s nepřízní osudu - ať už se jednalo o boj se členy královské rodiny či šlechtou, nebo s pohromami přicházející s každou válkou, popřípadě s ničivými požáry.

Jelikož ke klášternímu životu patřilo vždy rozjímání, studium a psaní liturgických textů, není žádným překvapením, že důležitou součástí kláštera byla knihovna. V této kapitole se dozvíme, jak stará a cenná knihovni sbírka se na prostranství kláštera nachází.

Samostatnou kapitolu potom tvoří téma školství. Projdeme si počátky vzniku škol na našem území. Seznámíme čtenáře, čím vším členové rádu přispěli k rozvoji školství a vzdělanosti, jaké měli zásluhy na vzniku škol. Konkrétněji si představíme několik nejvýznamnějších osobností vědy a školství, které působily přímo v klášteře nebo byly s klášteřem nějak spjaty po celou dobu jeho existence a měly velký podíl na rozvoji vzdělanosti a duchovní kultury západních Čech.

V závěru budou shrnuta všechna fakta a informace, které jsem během studia načerpala. Kapitola se zaměří se na celkový přínos kláštera, jeho představitelů a osobností, na nejbližší region – Mariánskolázeňsko. Pokusím se také o zhodnocení přínosu premonstrátského řádu v celém západočeském regionu i o nástin chodu této kanonie v budoucnosti.

Při práci jsem nejvíce čerpala z knih PhDr. Milana Hlinomaze, který se tomuto tématu věnuje v několika svých dílech. Nejvíce pak v díle *Kláster premonstrátů Teplá : Přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*. Hlinomaz zde přehledně mapuje historická období a postupné budování kanonie. Zmiňuje též významné osobnosti vědy, školství a kultury. Popisuje rozsáhlost knihovny a její sbírky.

Další kniha, která posloužila mému účelu, je dílo *Item Plures et Alios Libros : Knihy kláštera Teplá ve fondech Národní knihovny České republiky*, jejímiž autorkami jsou Zuzana Kuklová a Michaela Bäumlová. Tyto dvě autorky připravily velice zajímavou knihu o sbírkách, které se v klášteře nachází. Titul je velice odborně zpracován a doplněn o zajímavou fotodokumentaci. Byl vydán u příležitosti konání výstavy Národní knihovny České republiky.

O Hroznatově životě jsem čerpala z knihy *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis* od Petra Kubína. Tento autor detailně popisuje celý Hroznatův život. Zároveň se pokouší o hlubší poznání oproti jiným autorům, kteří již o tomto světcovi psali. Z jejich materiálů samozřejmě čerpá, ale snaží se podkrýt další, dosud neznámé informace.

V díle *Goethe v Čechách*, jehož autorem je Johannes Urzidil, je popsán pobyt Goetha v západočeském regionu. Zde jsem našla několik zásadních informací o Goethově návštěvě kláštera i jeho okolí a také spřízněnosti a přátelství, které ho spojovalo se dvěma významnými tepelskými premonstráty.

Důležitým pramenem bylo též několikasvazkové dílo *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Konkrétněji díl II. svazek I. a II. od Milana Bubna, který se zde podrobně zabývá jednotlivými řády, jejich historií, zakladateli.

Do rukou se mi dostala vlastnoručně podepsaná kniha od Heřmana Josefa Tyla O. Praem s názvem *Klášter Teplá*. Tento významný opat v ní zaznamenává osud a dějiny kláštera od jeho počátků až do 50. let 20. století.

Další cenné informace jsem pak našla v *Historických sbornících Karlovarska a Chebska*, také ve sbírkách *Minulostí západočeského kraje*. Do těchto titulů často přispívají již výše zmínění autoři a další odborní pracovníci z řad historiků, knihovníků a dalších badatelů věnující se tomuto tématu. Během své badatelské činnosti jsem navštívila oblastní archiv v Karlových Varech, Památkový ústav města Lokte. Dále jsem navštívila Mgr. Pokludovou z Odboru památkové péče Karlovarského kraje. Svou práci jsem konzultovala s Mgr. Jiřím Klsákem, historikem Karlovarského kraje, který se mimo jiné podílel na prvních archeologických vykopávkách v 80. letech 20. století. Nezbytnou součástí byla samozřejmě návštěva samotného kláštera.

2. KDO JSOU PREMONSTRÁTI

Premonstráti nebo také Řád premonstrátských řeholních kanovníků – též norbertini, jsou duchovní řád řeholních kanovníků, nejsou tedy mnišským řádem. Tento název vnikl podle jejich mateřského kláštera ve francouzském Premontre, který založil v lesním údolí poblíž burgundského Laonu roku 1120 sv. Norbert z Xanten. Tento muž pocházel ze šlechtické rodiny - pánů z Gennepu z vévodství Kleve.¹ Od doby svého dospívání byl sv. Norbert kanovníkem katedrály právě v Xanten. Avšak vedl mládenecký život plný přepychu. Po nehodě, která se mu údajně stala při jízdě na koni, se roku 1115 vzdal všech svých beneficí. Utekl do samoty a posléze přijal život poustevníka – kazatele.² Za tento počín si sice znepřátelil kanovníky z Xanten, ale naopak si získal sympatie biskupa Bartoloměje z Laonu. Ten mu pro pokračování jeho experimentu věnoval kapli v Premontre. Zde Norbert shromáždil několik poustevníků a kazatelů.³

V roce 1120 v čase vánočním tato skupina složila slib, že bude žít ve shodě s evangeliem i výroky apoštolů a podle záměrů svatého Augustina.⁴ Jako samostatný řád potvrdil premonstráty roku 1126 papež Honourius II.⁵ Až do své smrti v roce 1134 byl sv. Norbert pohlacen myšlenkou vytvářet misionářské komunity ve slovanských zemích. Norbert často opouštěl své sídlo, a tak ho jeho žáci požádali, zda by nemohl být zvolen jeho nástupce, nový opat. Tím se stal Hugo z Fosse, který je považován za skutečného tvůrce řádu. Hugo nechal sepsat první řádová statuta, stanovil přesné normy a strukturu řádu. Norbert byl charismatickým kazatelem, nikoli však organizátorem.⁶

¹ BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 11.

² Tamtéž, s. 11.

³ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha : Vyšehrad, 2001. s. 166, 167.

⁴ Sv. Augustin se narodil v severní Africe v Tagastě (dnešní Alžírsko) roku 354. Byl křesťansky vychováván matkou, ale vlivem otce i způsobem života zůstal pohanem. Roku 348 odešel do Milána, zde byl roku 378 pokřtěn, následně se vrátil do Tagasty, kde se skupinou druhů žil v modlitbách, studiu, postech, konání dobrých skutků a hlásání pravdy víry. Později byl vysvěcen na kněze, dále byl zvolen biskupem. Ale ani tehdy se nevzdal apoštolského způsobu života. Po svých kněžích vyžadoval chudobu a studium pro potřeby apoštolátu. Sepsal tři texty, z nichž jeden je od 12. století považován za pravou řeholi Sv. Augustina. Z jeho řádu vycházelo spoustu biskupů a ti dál šířili ideál svého učitele.

⁵ BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 12.

⁶ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha : Vyšehrad, 2001. s. 166, 167.

Jeho důležitost mu ale nemůže být odepřena. Nejdůležitějším krokem v rozvoji tohoto řádu bylo v roce 1126 zvolení sv. Norberta arcibiskupem v Magdeburku,⁷ který byl misijním arcibiskupstvím pro východní Evropu. Premonstráti tedy působili jako misionáři, proto velmi rychle docházelo k rozšíření tohoto řádu v celé Evropě, Čechy nevyjímaje.⁸

Do Norbertovy smrti vzniklo 35 opatství a i po jeho smrti pokračovalo rozrůstání řádu, dokonce i mimo Evropu. Řád například pronikl až do Palestiny.⁹ Premonstráti vytvořili po celé Evropě pevné a vlivné organizace. Jejich představitelé významně zasahovali do politického života. Řídí se řeholí sv. Augustina (viz příloha č.). A mimo jiné má i svou ženskou větev.

Mezi hlavní zásady jejich řehole patří asketický život, konání kněžských povinností mezi věřícími, pěstování eucharistické a mariánské úcty. Dále pak charita a v neposlední řadě rozvíjení vzdělání, vědy a osvětová činnost na všech typech škol. Bratři premonstráti mají bílý řeholní oděv, který symbolizuje jejich čistotu.¹⁰ V minulosti byli díky jejich oděvu označováni jako „*bílí bratři*“. Základní oděv tvoří bílá tunika, škapulíř,¹¹ biret¹² a cingula.¹³ Další oděv se liší dle práce, kterou se řeholníci chystají vykonávat. Při slavnostních příležitostech se k oděvu nosí bílá mozeta.¹⁴ Při chórové službě nosí hermelínovou almuci¹⁵ a rochetu.¹⁶ V zimním období pak ještě oblékají pláštík. Po vstupu do kláštera dostane každý bratr své řeholní jméno. Heslo řádu je „*Ad omne opus bonum parati*,“ což v češtině znamená „*Připraveni ke každému dobrému dílu*“.

⁷ KADLEC, Josef. *Přehled českých církevních dějin, díl I.* Praha : Zvon, 1991. s.129.

⁸ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství.* Praha : Vyšehrad, 2001. s. 167.

⁹ BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros.* 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 12.

¹⁰ Tamtéž, s. 12.

¹¹ Pruh látky spojený na ramenou spočívající na prsou a zádech řeholníka. BÄUMLOVÁ, M., KUKLOVÁ, Z. *Item plures et alios libros.* 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 16.

¹² Kněžská pokrývka hlavy. Tamtéž, s. 16.

¹³ Provaz nebo pruh látky, kterými se stahuje hábit. Tamtéž, s. 16.

¹⁴ Krátká pláštěnka s kapucí. Tamtéž, s. 16.

¹⁵ Kapuce podšitá kožešinou s širokým límcem. Tamtéž, s. 16.

¹⁶ Krátké bílé obřadní roucho. Tamtéž, s. 16.

Znakem řádu jsou dvě zkřížené nebo stříbrné pastýřské hole na modrém štítu posetém zlatými či stříbrnými liliemi.¹⁷ Sídla, nebo jednotlivé domy, kde premonstráti žijí, se nazývají kanonie nebo opatství. Menší domy jsou označovány jako převorství. V čele stojí opat. Jednotlivé kanonie jsou na sobě nezávislé, avšak v jednotlivých zemích nebo regionech vytvářejí takzvané cirkarie.¹⁸ V čele celého řádu je generální opat, který měl až do roku 1790 sídlo v Premontře. Od roku 1937 pak v Římě.

V současné době má řád premonstrátů šest cirkarií – anglickou, skandinávskou, francouzskou, německou, maďarskou a českou.¹⁹ Představení a zástupci ze všech kanonií se pravidelně setkávají na generální kapitule jednou za tři roky opět v Premontře. Za patrony tohoto řádu jsou považovány Panna Marie, sv. Norbert z Xanten a také všichni světci a blahoslavení.²⁰

2.1 První premonstráti v Čechách

První český klášter byl založen v roce 1142 na pražském Strahově. Původně se zde usadili premonstráti z německé kanonie Steinfeld. Zakladatelem byl kníže Vladislav II. a jeho žena Gertuda. Největší zásluhu na proniknutí premonstrátů do českých zemí má olomoucký biskup Jindřich Zdík.²¹ Archeologické vykopávky potvrzují, že to byla jedna z nejprostornějších klášterních staveb ve střední Evropě. Původně byl strahovský klášter dvojklášter. Vedle kanovníků zde sídlily i premonstrátky z Dunwaldu, které se ale po několika letech přestěhovaly do Doksan.²² O váženosti a prestiži tohoto kláštera svědčí fakt, že ostatky zakladatele premonstrátského řádu byly v roce 1627 převezeny právě sem.

¹⁷BUBEN, Milan, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, II. díl, I. svazek: Řeholní kanovníci*. Praha : Libri, 2003. s. 6.

¹⁸ Spojení klášterů na základě jazykových a regionálních hledisek, všechny cirkarie podléhají generálnímu vikáři, který byl jmenován generálním opatem. BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 13.

¹⁹VLČEK, Pavel. SOMMER, Petr. FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997. s. 152.

²⁰BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 12, 13.

²¹VLČEK, Pavel. SOMMER, Petr. FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997. s. 152.

²²Tamtéž, s. 129.

Sv. Norbert se tak stal spolupatronem české země.²³ Nezůstalo však ale pouze u těchto dvou klášterů. Jindřich Zdík si i nadále přál rozšiřovat síť premonstrátských klášterů. K tomu také skutečně došlo, avšak na úkor jiného řádu a to benediktinů.²⁴ Po Strahově tedy vznikl klášter v Želivu, v Litomyšli, Milevsku a další. Zároveň je nutné zmínit, že souběžně vznikaly také ženské kláštery. Mezi nejvýznamnější z nich patří Doksany, Dolní Kounice a Chotěšov.²⁵

²³ BUBEN, Milan, M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*. Praha : Libri, 2003. s. 75.

²⁴ Základním kamenem benediktinské spirituality je interpretace evangelia, tak jak ji ve své řeholi podává sv. Benedikt ve svých třiasedmdesáti kapitolách o nejrůznějších aspektech mnišského života v klášteře.

²⁵ VLČEK, Pavel. SOMMER, Petr. FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri, 1997. s. 153.

3. ZAKLADATEL KLÁŠTERA TEPLÁ

Zakladatelem premonstrátského kláštera Teplá byl český šlechtic Hroznata z Ovence, dnes historicky označován jako Hroznata Tepelský.²⁶ Ačkoliv většina análů udává Hroznatův rok narození r. 1160, autor knihy *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*, Petr Kubín, uvádí, že pravděpodobnější bude spíše přelom šedesátých a sedmdesátých let 12. století. Autor tak bere v potaz nejnovější antropologické výzkumy. Stejně tak jako není znám přesný datum narození, není úplně jistý ani Hroznatův původ.²⁷ Již několikrát byl Hroznata středem zájmu a o jeho původ se zajímaly takové osobnosti, jako byl třeba Bohuslav Balbín²⁸ nebo Václav Hájek z Libočan.²⁹ Tito dva významní muži dokonce ve svých bádáních došli k závěru, že jeho kořeny mohly sahát až k mocnému rodu Přemyslovců. Pro tato tvrzení ale zatím bohužel neexistují důkazy.³⁰

Zkoumání Hroznatova rodu však není předmětem této práce a proto nám postačí nejpravděpodobnější hypotéza, která je spojena s legendou *Vita fratris Hroznatae*, *Život blahoslaveného Hroznaty*, kterou sepsal neznámý tepelský premonstrát zhruba 40 let po zakladatelově smrti.³¹ Tento odkaz byl zachován na patnácti pergamenových listech. Zachované listy obsahují mnoho údajů, které historikové použili k potvrzení nebo naopak ke zpochybnění některých faktů.³² Tato legenda tedy uvádí, že Hroznata byl synem Sezemy, knížecího dvořana, který byl komorníkem královny Judity kolem roku 1170 a Dobroslavy z rodu Černínů.³³ Měl dvě sestry a jednoho bratra. Právě jedna z jeho sester - Vojslava sepsala několik legend o bratrově životě. V těch mimo jiné uvádí, jak proběhl samotný bratrův porod. Dle sestry se Hroznata narodil mrtvý a matka ho svými modlitbami přivedla k životu.

²⁶ HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů v Teplé*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 9.

²⁷ Významný český literát, historik, kněz, pedagog a obhájce českého jazyka.

²⁸ Český kronikář, literát katolický kněz, autor díla *Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště českého*.

²⁹ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 79, 80.

³⁰ Tamtéž, s. 80.

³¹ VOVES, Arnošt. O.Praem. *Život blahoslaveného Hroznaty - Vita fratris Hroznatae*. Třebíč : Arca Jimfa, 1993. s. 24.

³² Tamtéž, s. 29.

³³ HLINOMAZ, Milan, *Kláster premonstrátů v Teplé*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 14.

Proto byl již od počátku jeho život obětován Panně Marii a byl pod „zvláštní“ Boží ochranou. Během celého života potkalo Hroznata několik dalších nevysvětlitelných událostí, jež ovlivnily jeho život.³⁴ Po smrti svého otce byl Hroznata poslán na výchovu ke své sestře Vojslavě do Krakova, kam byla tehdy provdána. I zde, jak popisuje legenda přežil spoustu nebezpečných příhod, ale také se zde poukazuje, že participoval na výuce v katedrální škole a již odtud si získal kladný vztah ke vzdělání.³⁵ Po návratu z Krakova, v té době již dospělý, ujal se Hroznata svého rodového majetku, který se rozkládal v oblasti Litoměřicka a západních Čech. Také se Hroznata stal nejvyšším vojenským velitelem našich hraničářů na Tepelsku a Chodsku. Kromě dozírání v pohraničí prováděl kolonizační činnost zpustlé krajiny a zakládal zde spolu se svými družiníky nové vesnice.³⁶

Jako každý mladý muž i Hroznata toužil mít svého dědice. A tak se se svou manželkou léta snažili o potomka, ten se jim až po několika letech skutečně narodil. Bohužel ani v rodinném životě mu osud nebyl příliš nakloněn, protože o syna i manželku brzy přišel.³⁷ Po této tragické události pravděpodobně nastal zlom v jeho životě a rozhodl se, že se vydá na křížovou výpravu do Svaté země. Zřekl se světa a přijal kříž na cestu do Jeruzaléma.³⁸ Svůj úmysl sepsal Hroznata do tzv. *Hroznatova testamentu*, což bylo ve 12. století velmi ojedinělé a přidává to tak na fakt, že Hroznata byl opravdu velmi vzdělaný a prozíravý.³⁹

³⁴ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 89.

³⁵ Tamtéž, s. 89,90.

³⁶ Tamtéž, s. 100,101.

³⁷ TYL, Heřman, J. *Klášter Teplá*. s. 8.

³⁸ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 104.

³⁹ Tamtéž, s. 104

V letech 1189 – 1192 proběhla v pořadí již 3. křížová výprava. Od té byl ale Hroznata s řadou dalších knížat osvobozen. Zúčastnil se tehdy pouze římské jízdy s Jindřichem VI. V Římě obdržel dispens⁴⁰ od slibu účasti na křížovém tažení.⁴¹

Dispens mu byla papežem Celestýnem III. udělena s příslibem, že na svých statcích a pozemcích založí premonstrátský klášter. To, že to měl být klášter řádu premonstrátského, bylo dáno obdobím, kdy k tomu došlo. Právě na konci 12. století došlo v Českých zemích k velkému rozmachu zakládání nových klášterů.⁴²

I tyto události, týkající se účasti na křížových výpravách a počátku výstavby kláštera, jsou však pouze hypotetické. Historikové našli menší nesrovnalosti právě mezi daty úmrtí manželky, výstavbou kláštera a slibu účasti na křížácké výpravě.⁴³ Roku 1193 byl ale za přítomnosti biskupa Jindřicha položen základní kámen.

Legenda vypráví, že sám Hroznata se chopil motyky a vynesl na svých ramenou několik košů hlíny ze základů. Také se zde píše o pověstné Hroznatově míse,⁴⁴ která je dosud zachovaná a je uložena ve sbírkách kláštera. Po dokončení stavby v letech 1196 - 1197 povolal Hroznata 12 premonstrátů ze Strahova⁴⁵ a započala éra tohoto duchovního fenoménu.

Ihned po dostavění nechal Hroznata sepsat závěť. „*Hroznatova závěť*“ z roku 1197 se tak považuje za zakládající listinu tepelského kláštera. Jak již bylo zmíněno výše, Hroznata byl velice vzdělaný a moudrý. Ovládal několik cizích jazyků - nejen mluveným slovem, ale i písmem. Ze svých cest do Říma nebo pobytů na pražském panovnickém dvoře si odnesl velmi dobrý právní rozhled, čehož je tato listina nesporným důkazem.

⁴⁰Udělení výjimky (ve smyslu prominutí, osvobození, zproštění) od zákona. Tento pojem se používá se především v kanonickém právu katolické církve.

⁴¹ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s. 7.

⁴²KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 134.

⁴³Tamtéž, s. 127.

⁴⁴Legenda uvádí, že mzdu si dělníci, zedníci, mistři a další lidé, kteří byli stavby účastní určovali sami. Hroznata totiž nechal naplnit onu mísu mincemi a každý si tak večer odebral tolik, kolik uznal za vhodné za svou odvedenou práci.

⁴⁵TYL, Heřman, J. *Klášter Teplá*. Klášter Teplá u Mariánských Lázní, Plzeň : Grafika, 1947. s. 8.

Na nevšední význam Hroznatovy osobnosti poukázal historik Vratislav Vaníček ve svém díle „*Velké dějiny Zemí koruny české*“, ten zařadil do kontextu dosud nezveřejněné postřehy a uvedl na několika příkladech chování šlechty v případě ztráty potomstva : odevzdání majetku Bohu, založení kláštera nebo povinnost se stát bojovníkem za osvobození Svaté země, popřípadě rozmístit své družiníky po kraji.⁴⁶ Kromě svého umu na poli vzdělanosti byl ale Hroznata velice oblíbený a lidmi uznávaný muž.

Při výčtu Hroznatových kladů nesmíme opomenout také druhou Hroznatovu fundaci, a to založení protějšku mužského premonstrátského kláštera, ženskou kanonii v Chotěšově.⁴⁷ Zde našly útočiště obě jeho sestry - Vojslava a Jitka.⁴⁸

Vraťme se ale k samotné listině. Ta je tedy poslední vůlí Hroznatovou. Tu sepsal před svým odjezdem na další křížovou výpravu, nyní již čtvrtou. Chtěl odjet přesto, že svůj slib splnil. Cítil se stále zavázaný Římu. V této závěti Hroznata určil, kdo a jak bude zacházet s majetkem kláštera, pokud se z výpravy nevrátí.

Hroznata tehdy odjel se svou družinou a dojel až do italské Apulie, odkud křížáci vyplouvali. Legenda uvádí, že na tomto místě se pravděpodobně Hroznata zalekl, vzpomněl si na trauma z dětství, které utrpěl, když se topil v řece Visle, a přes moře se tehdy nevydal.⁴⁹ Další prameny uvádí, že se tato výprava kvůli morové epidemii nakonec neuskutečnila,⁵⁰ což ale není pravda. Nejpravděpodobnější se zdá hypotéza, že Hroznata se výpravy nezúčastnil kvůli politické situaci v Čechách.⁵¹

⁴⁶ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 27.

⁴⁷ Klášter, který nechal postavit bl. Hroznata v letech 1200 – 1200. Přesné datum analýzy neuvádějí. Do konventu vstupovaly a byly přijímány pouze panny ze šlechtických rodů, které se především zabývaly eucharistickou a chórovou bohoslužbou. Vedle duchovního života se sestry věnovaly drobné manuální práci, výrobě předmětů určených k bohoslužbě. Stejně jako klášter Teplá, potkalo Chotěšov během své několikasetleté historie několik zásadních neštěstí – obsazení husity, drancování. Loupežné nájezdy, požár. Bohužel v tomto klášteře již řeholní život nepokračuje. Objekt je ve správě města Chotěšov a Biskupství plzeňského. Po mírných rekonstrukcích čas objektu slouží jako muzeum obce a kláštera. Na další obnovu však nejsou peníze. HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 219, 220.

⁴⁸ Tamtéž, s. 27.

⁴⁹ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPOKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s. 8.

⁵⁰ Tamtéž, s. 8.

⁵¹ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 139.

Při zpáteční cestě opět navštívil Řím, kde požádal o audienci u papeže Celestýna III., od kterého si pro klášter Teplá vymohl ochranu Říma, a kde mu také byla potvrzena závěť, kterou stanovil. Navíc mu bylo uděleno právo nosit odznaky biskupské moci.⁵² Tyto odznaky měl využít při slavnostním vysvěcení kláštera a udělit tím odpustky všem, kdo klášterní kostel navštíví. Tímto krokem byl také klášter částečně uchráněn před dalšími spory.⁵³

Počátkem 13. století sám Hroznata vstoupil do premonstrátského řádu a přijal bílé roucho od papeže Innocence III. Dle církve a církevního práva byl tedy od té doby řeholníkem a věrně plnil své sliby. Dle zemského práva byl však ještě stále představeným a zakladatelem s velkými právy a povinnostmi.

Tyto povinnosti ho nutily starat se o hospodářské záležitosti a také měl za úkol zajišťovat bezpečnost západních hranic kláštera před nebezpečnými nájezdy.⁵⁴ Toto se mu stalo osudným, protože roku 1217 při kontrole hranic byl zajat chebskými rytíři. Ti za něj pak požadovali vysoké výkupné. Pokud by opat výkupné za Hroznatu zaplatil, přišel by klášter o velké jmění. To však Hroznata nechtěl připustit. Nemohl dovolit, aby byl klášter oslaben. Opat i své bratry žádal o to, aby žádné výkupné nevydali. Dokonce odmítnul podepsat dekret, který by rušil závěť z roku 1197. Nakonec raději Hroznata zvolil mučednickou smrt a 14. července 1217 tak zahynul.⁵⁵ Bratrům se částku nakonec podařilo sehnat, bohužel však příliš pozdě, a tak za peníze alespoň vykoupili Hroznatovo tělo.⁵⁶ Hroznatovy ostatky byly uloženy v opatském chrámu Páně.⁵⁷ Ihned po jeho smrti byl prostým lidem uznáván a uctíván jako světec a mučedník. Za blahoslaveného byl však prohlášen až v roce 1897.

⁵² KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 119.

⁵³ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádáné k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s. 8.

⁵⁴ TYL, Heřman, J. *Klášter Teplá*. Klášter Teplá u Mariánských Lázní, Plzeň : Grafika, 1947. s. 12.

⁵⁵ Tamtéž, s. 14.

⁵⁶ Tamtéž, s. 14.

⁵⁷ Tamtéž, s. 14.

To, že byl Hroznata významnou osobností své doby, nejlépe odráží středověká legenda o jeho životě a také snaha bratrů o to, aby došlo k beatifikaci.⁵⁸ Neméně pak samotný akt blahořečení, uskutečněný papežem Lvem XIII. v roce 1897.⁵⁹ Výrazné pozornosti se mu dostalo i ve 20. století, kdy se převor⁶⁰ Heřman Josef Tyl snažil o to, aby byl Hroznata uznán patronem nespravedlivě stíhaných vězňů, což se později skutečně stalo. Dále byl pak v roce 1997 prohlášen za patrona plzeňské diecéze papežem Janem Pavlem II.⁶¹ I dnes v novém tisíciletí na zakladatele tepelského kláštera nelze zapomenout. Na jeho počest a památku se každoročně uskutečňuje pout', a to právě v den jeho smrti 14. července.

⁵⁸ Výraz pro blahořečení. BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 35.

⁵⁹ KAJLÍK, Vladimír. *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*. Městské muzeum Mariánské Lázně, 2009. s. 14.

⁶⁰ Později opat – viz kapitola 5.4.1.

⁶¹ KAJLÍK, Vladimír. *Klášter teplá a Mariánské Lázně*. Městské muzeum Mariánské Lázně, 2009. s. 14.

4. STRUČNÉ DĚJINY KLÁŠTERA – významné události a osobnosti

Jak bylo zmíněno výše, založení kláštera je připisován rok 1193. Tepelský klášter je jedna z nejmladších mužských fundací premonstrátů v Čechách.⁶² Název klášter získal dle nedaleké, asi dva kilometry vzdálené tržní osady Teplá. Vzdálenost výstavby kláštera byla dána předpisy a zaručovala tak určitý klid k rozjímavému způsobu života řeholníků.⁶³ Po zakladatelově smrti se veškerý majetek stal majetkem kláštera, jak bylo ustanoveno v jeho závěti.⁶⁴

4.1 Od založení do konce husitských válek (1193 – 1434)

13. a 14. století bylo obdobím velkého hospodářského rozkvětu a klášter si tak pouze upevňoval své postavení. Stal se mimo jiné náboženským střediskem tepelských hraničářů, šířil křesťanskou víru, zajišťoval ochranu hranic. Toto období pak bylo bohužel přerušeno v letech 1380 – 1381 morovou epidemií, která měla za následek vylidnění spousty vesnic, obyvatelů kláštera nevyjímaje.⁶⁵ Od 14. století byly západní Čechy osidlovány převážně německými obyvateli, aby se znovu oživila místa postižená morem. Město Teplá a okolní vesnice si však až do poloviny 16. století téměř udržely český ráz.⁶⁶

V tomto období utrpěl klášter výrazné hospodářské škody. K úplnému zničení naštěstí nedošlo jen díky opatu Rackovi, který ač byl nucen prodávat klášterní majetek s velkou ztrátou šlechtě a císaři, tímto krokem klášter zachránil.⁶⁷ Takto například klášter přišel o statek v Hroznětíně.

⁶² HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 25.

⁶³ Tamtéž, s. 25.

⁶⁴ KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis*. Praha : Vyšehrad, 2000. s. 106.

⁶⁵ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s. 9.

⁶⁶ Tamtéž, s. 9

⁶⁷ BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 51.

Toto zapříčinilo opravdu velké hmotné ztráty, avšak nedošlo k úplnému zničení kláštera právě husity, což se bohužel nedá říct o dalších mnoha klášterech, které se těmto nájezdům neubránily, zmiňme například sesterský klášter Chotěšov nebo Milevsko.⁶⁸ Škody a útrapy z husitských válek napravovalo ještě mnoho dalších následovníků opata Racka.

4.2 Období pozdního středověku (1435 – 1525)

Teprve na počátku 16. století se situace opět zklidnila. Bídou a chudobou zdevastovaný kraj, tudíž i klášter opět začal prosperovat. Stalo se tak za vlády opata Zikmunda von Hausmanna (1458 – 1506), který získal zpět klášterní statky, nechal založit 11 rybníků, postavil mlýn, podporoval hornictví a na klášterních pozemcích se dokonce začalo těžit stříbro. Ani jemu se však nevyhnula nepřízeň osudu. Byl nařčen z kacířství, za což byl samozřejmě uvržen do klatby.⁶⁹

I přesto, že byl tohoto nařčení zbaven, využila této události okolní šlechta a na klášter v roce 1467 zaútočila. Zikmundovi se v krátké době podařilo klášterní pozemky a budovy obnovit. Veškeré opravy si mohl dovolit ze zisků, které mu přinášela těžba stříbra. Z těchto peněz pak ještě tento významný a vzdělaný muž nechal opravit a vyzdobit kostel. Z kláštera se i v tak nevládné době stalo duchovní místo ojedinělé úrovně. Za dobu 48 let, kdy zastával funkci opata, je mu právem připisován tak velký význam.⁷⁰ Je také považován za zakladatele místní knihovny. I přesto, že klášter již od počátku schraňoval různé texty i knihy, právě za opata Zikmunda se tato sbírka rozrostla o 700 svazků knih. Nechal zde založit knihvazačskou dílnu, kde se opisovaly a zdobily krásné knihy. Spoustu knih a pokladů mohou návštěvníci klášterní knihovny vidět dodnes.⁷¹ Další vlna neúspěchu přichází v polovině 16. století, kdy se mezi lid dostalo a šířilo luteránství.⁷²

⁶⁸ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 34,35.

⁶⁹ Tamtéž, s. 37.

⁷⁰ Tamtéž, s. 41.

⁷¹ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s. 9.

⁷² Protestantské katolické vyznání, které vychází z odkazu Martina Luthera (1483 – 1546) - německý teolog, kazatel a reformátor, zakladatel protestantismu.

Vzhledem k tomu, že většina obyvatel města Teplá v této době byli již Němci, začali si dělat nárok na klášter a došlo dokonce ke vzpouře měšťanstva a poddaných proti klášterní vrchnosti. Přesto se však klášter ubránil a zachoval si svoji svrchovanost.⁷³

4.3 Od reformace po osvícenství

V letech (1526 – 1535) stál v čele kláštera opat Antonín, dříve opat strahovský, který opět navázal na práci opata von Hausmanna a nechal založit další rybníky a mlýn. Zakoupil nové varhany do kostela, uhradil některé klášterní dluhy a dokonce začal skupovat nové statky, např. v Bezvěrově a Mnichově.⁷⁴ Z jeho doby také pochází nejstarší písemná zpráva o minerálních pramenech v okolí kláštera. Jedná se korespondenci mezi českým a rakouským králem Ferdinandem I. a právě opatem Antonínem. Král ho vybídl k tomu, aby zaslal vzorky z pramenů na rozbor do Prahy.⁷⁵

Další představení kláštera, kteří se významně zapsali do jeho dějin, tvoří následující čtveřice. Jako první Jan Kurz (1535 – 1559), který založil školu pro klášterní dorost a morový špitál v Teplé.⁷⁶ I tento vzdělaný muž se nevyhnul konfliktu s odpůrci. Byl také nařknut z kacířství. Na popud protivníků král rozhodl o předání klášterního majetku do rukou Jindřicha z Plavna⁷⁷ a nebohého opata, který majetek chránil svým tělem, nechal uvrhnout do vězení. Odtud se mu naštěstí podařilo uprchnout a vydal se k samotnému králi, kde požádal o audienci a kde vysvětloval svou situaci. Nakonec se mu podařilo obdržet majestát o navrácení klášterního majetku a půdy.⁷⁸ Za jeho vlády v roce 1549 Teplou postihla morová epidemie, ta zapříčinila vymření téměř celého konventu. Ani to ale Kurze neodradilo. Rok poté nechal vybudovat klášterní školu, do které přijal 24 žáků. O výuku se postarali bratři z Würzburgu a z Vratislavi.⁷⁹ Život v klášteře pokračoval.

⁷³ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 44.

⁷⁴ Tamtéž, s. 44.

⁷⁵ ŠVANDRLÍK, Richard a kolektiv. *Mariánské Lázně*. Praha : Olympia, 1981. s. 17.

⁷⁶ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 45.

⁷⁷ Významný šlechtic a kynžvartský pán. Spolu s pány z Gutštejna, vydrancoval klášterní pozemky, vypálil kostel a z klášterního pozemku ukradl vše, co se dalo. www.kynzvalt.cz

⁷⁸ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 46.

⁷⁹ Tamtéž, s. 46.

Druhý ze čtveřice byl opat Jan Myšín. Jeho působení je datováno roky (1559 – 1585). Myšín je ovšem známější jako Jan Mäuskönig. I přes svůj věk, nastoupil, když mu bylo pouhých dvacet dva let, byl velice moudrý a rázný. Za nekázeň nechal ze školy vyhodit učitele, kteří nehodlali dodržovat zákony kláštera,⁸⁰ a dovedl také klášter opět po určitých bouřích mezi občany a premonstráty stabilizovat. Stejně jako jeho předchůdce se musel poprat se stále pronikajícím luteránstvím. Podporoval vzdělanost, posílal své dobré učence na lepší školy a sám nechal vybudovat v roce 1572 městskou latinskou školu v Teplé.⁸¹ Také on věnoval velikou péči klášterní knihovně, sám přispěl několika překlady lékařských knih⁸² a homilií.⁸³ Během svého působení řešil nespočet problémů a krizí, a tak umírá poměrně mladý ve věku 48 let.

Další v řadě byl Matěj Gehel (1585 – 1596). Ten měl za úkol potlačit veškeré luteránství, což se mu zhruba během dvou let povedlo. Zasadil se také o omezení pití alkoholu a hraní karet. Úspěšně navázal na svého předchůdce v oblasti hospodářského rozvoje, z výnosů těžby dokázal zvelebit klášterní pozemky.⁸⁴

Na krátkou dobu tří let se dostal do čela kláštera nevýrazný opat Matěj Zimmerhackl (1596 – 1599), který však pro svou neschopnost a slabost na svou funkci rezignoval.⁸⁵

Po něm převzal opatství Ondřej Ebersbach (1599 – 1629), který uzavírá tuto významnou čtveřici. I tento muž se dále podílel na rozvoji knihovny. Nastolil pevný řád a kázeň klášterních bratří se opět zlepšila. Bohužel za jeho vlády roku 1611 klášter do základů vyhořel. Poté v roce 1618 vypukla 30. letá válka, která měla zničující vliv na celý region, kláštera nevyjímaje. Ani následující léta nebyla příliš šťastná. Roku 1621 bylo okolí klášterních statků zpleněno a opat byl odvezen do zajetí. Bylo za něj požadováno 50 000 zlatých.⁸⁶

⁸⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 47.

⁸¹ Tamtéž, s. 201.

⁸² Tamtéž, s. 47.

⁸³ V církevním prostředí výraz pro kázání. Tamtéž, s. 47.

⁸⁴ Tamtéž, s. 53.

⁸⁵ Tamtéž, s. 53.

⁸⁶ Tamtéž, s. 53.

Po návratu Ebersbacha ze zajetí a hlavně díky jeho snaze a houževnatosti se klášter brzy dokázal vymanit z krize a bídy. Z výnosů chovu dobytka a hornictví nechal opravit budovy, pořídit nové kostelní zvony, nechal vystavět pivovar a i nadále se staral o rozvoj vědy a umění.⁸⁷

Úředně se tento opat snažil o oficiální blahořečení zakladatele kláštera.⁸⁸ I přesto, že klášter v období těchto sta let utrpěl mnoho hospodářských, finančních, ale také duchovních ztrát, můžeme tato čtyři jména vyzdvihnout. Nebýt těchto čtyř mužů, je možné, že tyto události mohly způsobit mnohem větší ztráty a následky by byly ještě katastrofálnější.⁸⁹

K úplnému zániku kláštera nakonec nedošlo ani v době třicetileté války (1618 – 1648). I přesto, že klášter spolu s knihovnou byl několikrát vyloupen a zničen. Došlo k několika požárům, hospodářství bylo rozvráceno a vesnice se opět vylidnily.⁹⁰ Od 30. let 17. století až do jeho konce se v klášteře vystřídal několik opatů. Toto období můžeme považovat za období hospodářské stability. Došlo ke zmírnění bojů a klášteru se střídavě dařilo méně, či více. V období (1629 – 1647) stál v čele kláštera Jan Pecher, po něm nastoupil v letech (1648 – 1654) Bedřich Füssel, dále pak v období (1654 – 1658) Ambros Trötscher. V letech (1658 – 1670) Raymund Wilfert I., v letech následujících (1670 – 1682) Bedřich Uhl a v letech (1682 – 1688) Řehoř Neidhart.⁹¹

Za vlády opata Raymunda Wilferta II. (1690 – 1724), který je považován za druhého zakladatele kláštera,⁹² byl konvent s prelaturou přestavěn do barokního slohu. Také došlo k rekonstrukci vnitřního vybavení kostela i kláštera. Chod kanonie opět začal fungovat a na celém panství se rozvíjelo učení a umění.⁹³ Tato přestavba a budování byly uskutečněny na základě výnosů z klášterního panství. To v té době spravovalo na 60 vesnic a městeček, vlastnilo nespočetné množství lesů a rybníků.

⁸⁷ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 54.

⁸⁸ Tamtéž, s. 54.

⁸⁹ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s. 10.

⁹⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 62.

⁹¹ Tamtéž, s. 62.

⁹² HOFFMANN, František. *Klášter Teplá, Plzeň, Mariánské Lázně*. s. 85.

⁹³ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 65.

Období stability ale nemělo dlouhého trvání. V období války o rakouské dědictví (1741 - 1754) a během sedmileté války (1756 – 1762) opět klášter utrpěl významné ztráty. Naštěstí měl klášter v čele v té době historicky velmi významnou osobnost. Tím mužem, který byl zvolen do čela kanonie, byl opat Jeroným Ambrož (1741 – 1767).⁹⁴ Jemu se ve velice krátké době podařilo panství a hospodářství zvelebit. Pustil se do výstavy kostelů po celém regionu, zakoupil sochy předních světců u sochaře Ignáce Platzera. Dále pak založil sbírku nerostů a fyzikální kabinet. Shromáždil sbírku mincí, obrazů, herbářů a dalších artefaktů, které později posloužily k otevření muzea.⁹⁵ Pod jeho vládou byla rovněž pěstována klášterní studia.⁹⁶ O jeho služby projevil zájem Marie Terezie v době, kdy došlo ke správním reformám, přesněji k založení Tereziánského katastru.⁹⁷ Také obnovil jednání o svatořečení zakladatele Hroznaty.⁹⁸

4.4 Od osvícenství do počátku 20. století

Ve stopách Ambrože pokračoval i další opat Kryštof hrabě Trautmannsdorf (1767 – 1789). Ten na panství zval přední osobnosti z oblasti kultury a politiky. Tato osobnost je z hlediska historického bádání velice zajímavá. Můžeme ho považovat za průkopníka osvícenectví na půdě kláštera, za což byl lidmi ze svých řad často kritizován.⁹⁹ Ani pro svůj původ nebyl v klášteře příliš oblíben. To si ostatně zapříčinil také tím, že oproti svým předchůdcům neusiloval o klášterní kázeň. A na místo bohoslužeb se v klášteře konaly plesy, šermířské turnaje nebo hony.¹⁰⁰ Přesto se do dějin kláštera zapsal velkou měrou. V Teplé nechal založit čtyřtřídní normální školu. Jeho největší zásluhou bylo, že klášter nebyl zrušen, přestože se za jeho vlády otrásl v základech, a to tehdy, když se k moci dostal Josef II.

⁹⁴ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 66.

⁹⁵ Tamtéž, s. 67.

⁹⁶ Tamtéž, s. 66.

⁹⁷ Označení pro soupis půdy, kterou měli poddaní v dědičném nájmu. Navazoval na rustikální katastr. K vytvoření tereziánského katastru došlo za vlády Marie Terezie během jejích reforem.

⁹⁸ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 68.

⁹⁹ HLINOMAZ, Milan. *Tepelský opat osvícenec, hrabě Heřman Trautmannsdorf*. In : *Sborník Chebského muzea*. 2000. s. 63.

¹⁰⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 68.

Ten měl v úmyslu zrušit většinu klášterů, protože v nich spatřoval „mrtvý lidský kapitál“ a instituce považoval za „neužitečné,“ ba dokonce škodlivé státu, obyvatelstvu, ale i samotné církvi, zvláště jednalo-li se o řády žebravé.¹⁰¹

Ačkoliv si to částečně protiřečilo s předchozí školskou reformou. Vždyť právě ve zdech klášterů, kostelů a dalších farností probíhala výuka. K zrušení klášterů docházelo bezmyšlenkovitě ihned po Josefově nástupu na trůn. Teprve až v listopadu 1781 vydal císař rozhodnutí, že se zruší pouze ty kláštery, které neslouží ke vzdělávání nebo nepěstují vědu. V konečném součtu bylo po této „reformě“ klášterů o polovinu méně. Byly rušeny bez ohledu na historickou minulost.¹⁰² Kníže Trautmannsdorf měl však dobré vazby a kontakty a tak neváhal dokázat důležitost a prospěšnost kláštera. Tím zabránil jeho zrušení. O to více pak bylo nutné financovat a podporovat školství, vědu a umění. Také je třeba podotknout, že na základě naléhání doktora Nehra vykoupil pozemky kolem Úšovic, čímž přispěl k pozdějšímu založení Mariánských Lázní.¹⁰³ Jak náklady na rozvoj vzdělanosti, tak investice do pozemků byly velice vysoké. Tudíž nastaly další mírné hospodářské problémy,¹⁰⁴ které jeho dva následovníci nedokázali vyřešit a nijak výrazně se prosadit. Po jeho smrti byl na dobu tří let (1789 – 1791) v čele zastupující opat P. Ambrož Schmidt. V letech (1791 – 1801) byl řádně zvolen Raymund IV. Hubl.

Teprve až dr. Chrystostomus Pfronger (1801 – 1812) se stal další výraznou osobností. Ačkoliv původně patřil k těm, kteří usilovali o zrušení kláštera.¹⁰⁵ V době svého zvolení se již hluboce ponořil do své práce a snažil o kázeňskou a duchovní obnovu. Za jeho působení byl pod správu kláštera přidělen Filozofický ústav v Plzni a později i gymnázium. Později se také stal prvním premonstrátským rektorem pražské univerzity. Právě práce a řešení problémů, které tyto instituce s sebou přinesly, ho částečně odpoutaly od řešení problémů v klášteře.¹⁰⁶ Jeho přínos a dílo je dle Hlinomaze dosud nedocenen.¹⁰⁷

¹⁰¹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin* II. díl. s. 163, 164.

¹⁰² Tamtéž, s. 163, 164.

¹⁰³ HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 69.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 72.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 73.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 73.

Další z opatů Karel Kašpar Reitenberger (1812 – 1827) také usiloval o reformu řádu, snažil se o vyjmutí kláštera ze státního a arcibiskupského područí. Vzhledem k jeho širokému rozhledu a vzdělanosti prosazoval změny hospodářské. Tušil, že pro tuto oblast by bylo výdělečné lázeňství, a tak se na základě předchozích výzkumů snažil o vybudování nového města, konkrétně Mariánských Lázní. Díky němu se dnes lidé mohou procházet po lázeňské kolonádě nebo ochutnávat minerální vody u Křížového pramene.¹⁰⁸ Během prvních deseti let došlo k intenzivní výstavbě a rozvoji lázní. Bohužel jeho reforma byla zastavena, byl obviněn z mrhání klášterních peněz,¹⁰⁹ byl přinucen k rezignaci a poslán do vyhnanství do Wiltenu, kde také zemřel.¹¹⁰ Pro své nástupce však vyšlapal cestu a ti na jeho práci navázali a také se zasloužili o další rozvoj města. Mariánské Lázně se staly světoznámými. Byla založena tzv. lázeňská taxa, která se pro klášter stala velkým zdrojem příjmů.

V letech (1828 – 1835) měl klášter v čele opata Adolfa Kopfamanna a v letech (1836 – 1842) Melchiora Mahra. Poté Mariana Heinla (1843 – 1867). Právě tito tři si uvědomovali, jak moc by se pozvedl ekonomický stav kláštera díky výnosům a rozvoji lázní. Proto velice usilovně pokračovali v Reitenbergerových šlépějích.¹¹¹ Ani další opati Maxmilián Liebsch (1867 – 1880) a Bruno Bayerl (1880 – 1887) nezháleli v budování lázeňského města, které se tou dobou stávalo čím dál více známější a to v celosvětovém měřítku.¹¹² Své postavení a význam získaly Mariánské Lázně také díky návštěvám slavných osobností. Pravděpodobně mezi nejznámější zahraniční návštěvníky patří Johan Wolfgang Goethe, král Edward VII., Johan Strauss, Nikolaj Vasiljevič Gogol, Richard Wagner, Mark Twain.

¹⁰⁸ Na kupoli pavilónu Křížového pramene dominuje dvojitý zlatý kříž. Tento pramen totiž patřival klášteru Teplá. Znamení dvojitého kříže je znamení arcibiskupské. Zde je spojeno se sv. Norbertem, zakladatelem řádu premonstrátů. I tepelští premonstráti mohli dvojitého kříže používat jako následovníci sv. Norberta (viz příloha č.6).

¹⁰⁹ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera. Praha : Polygos, 1994.s . 33,34.

¹¹⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 73.

¹¹¹ Tamtéž, s. 74,75.

¹¹² Tamtéž, s. 74,75.

Anály ale také uvádí spoustu významných českých jmen. Do města zavítal například František Škroup, Josef Kajetán Tyl, Josef Dobrovský, Jan Neruda, Bedřich Smetana, Ema Destinová a spousta dalších.¹¹³

Ve 2. polovině 19. století za vlády opata Alfréda Clementsoa (1887 – 1900) došlo k pokrokům v zemědělství a rybníkářství. Lesnictví bylo též zdrojem příjmů, a tak se klášter postaral o postavení nových správních budov, mlýna, hostince, byl rozšířen pivovar a dokonce se zavedlo elektrické osvětlení.¹¹⁴ V roce 1892 byl v klášteře zaveden poštovní a telegrafní úřad. Klášter byl zainteresován také do výstavby železnice na trati Mariánské Lázně - Karlovy Vary, jejíž provoz byl zahájen v roce 1898. I nadále členové konventu dbali o rozvoj Mariánských Lázní. Majetek kláštera zahrnoval několik lázeňských domů a pramenů. Byla vystavěna nová kolonáda a staré lázně byly přestavěny na nové, moderní.¹¹⁵

V letech (1900 – 1944) pokračoval v budování opat Gilbert Johann Helmer. Jelikož to byl opět velice vzdělaný muž, převážně na poli vědeckém, nechal vybudovat archív a muzejní trakt pro rozsáhlou sbírku uměleckých a knižních děl.¹¹⁶ S touto rozsáhlou výstavbou také zároveň došlo k výstavbě nové zahrady a parku, postavila se nová budova školy a pošta. V této fázi klášter zanechal svou podobu dodnes.¹¹⁷ Přelom 19. a 20. století tudíž můžeme považovat za jedno z nejplodnějších období trvání kláštera, kdy došlo k všestrannému rozvoji a rozkvětu. Sám Helmer se podílel na společenském životě a je znám jako přítel anglického krále Edwarda VII.¹¹⁸

¹¹³ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archív, 2003. s. 76.

¹¹⁴ Tamtéž, s.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 75.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 76.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 76.

¹¹⁸ KAJLÍK, Vladimír. *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*. Městské muzeum Mariánské Lázně, 2009. s. 41.

4.5 Od první světové války do konce 20. století

Bohužel do tohoto velice plodného období vstoupila nejprve 1. světová válka a posléze i 2. světová válka.¹¹⁹

V období 1. světové války došlo k velkému úbytku peněz ale také naturálií, které klášter musel obětovat. Z klášterních peněz byly vybudovány vojenské lazarety v Mariánských Lázních a v Teplé. Válečná léta provázela bída, a proto chudí lidé a hlavně jejich děti docházeli do kláštera, kde dostávali potraviny. Po válce došlo k pozemkové reformě a klášter měl být opět zestátněn stejně jako Mariánské Lázně. Opat Helmer, který byl v čele kláštera již od počátku 20. století, však odjel práva kláštera hájit až k mezinárodnímu soudu v Haagu. Tam částečně uspěl a udržel tak postavení své fundace.¹²⁰ Ale stále ještě není konec ve výčtu úskalí, které klášter postihly.

Dalším obdobím, které výrazně změnilo osud kláštera, byla 2. světová válka. Na klášter si pro změnu dělali nárok nacisté a chtěli jej zkonfiskovat.¹²¹ Výnos z prodeje chtěli upotřebit na nákup zbraní a jiného válečného materiálu. Opat však využil svých konexí, aby nedošlo k úplné likvidaci. To se povedlo, ale jen částečně. Za to, že klášter nebude zcela zabrán německým vojskem, musel postoupit majetek v Mariánských Lázních.¹²² Další cenou za nezrušení kanonie bylo narukování mladších tepelských kanovníků na frontu. Pedagogové nesměli vyučovat náboženství a další předměty. Přesto, že se povedlo alespoň částečně zachovat klášterní život a ubránit majetek před konfiskací, nebylo v silách premonstrátů, aby nacistům zabránili využívat pozemky a budovy.

V blízkém okolí kláštera byl vybudován zajatecký tábor, přímo v prostorách byla později zřízena porodnice pro německé svobodné matky, což bylo v rozporu s Kodexem církevního práva i církevních regulí.¹²³

¹¹⁹ BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 104.

¹²⁰ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s.13.

¹²¹ Tamtéž, s. 13.

¹²² HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 79.

¹²³ Tamtéž, s. 79.

Řeholníci byli hlídáni gestapem a někteří z nich dokonce vězněni.¹²⁴ I přesto, že klášter fungoval dál, a to hlavně díky opatu Helmerovi. Je nutné podotknout, že tento představený byl velkým nacionalistou,¹²⁵ podporoval fašistické hnutí a později dokonce zastavil přijímání českých kandidátů do konventu.

Bohužel ani konec 2. světové války nepřinesl klášteru klid. Po odchodu americké armády byli němečtí řeholníci obviněni ze zrady a kolaborace s fašisty a byli uvězněni.¹²⁶ Do Teplé byl povolán strahovský opat Bohuslav Jarolímek a spolu s ním první čeští řeholníci v čele s převorem Heřmanem Josefem Tylem. Při pročitání studijního materiálu a hledání informací o klášteře mě život a osud tohoto muže velice upoutal. Troufám si říct, že tento představený tepelského kláštera je opravdu ojedinělým úkazem a zároveň nejvýraznější postavou 20. století.

4.5.1 Heřman Josef Tyl

H. J. Tyl se narodil v Cakově 31. července 1914. Kromě toho, že do jejich rodinného života zasáhla 1. světová válka, prožil své dětství jako každý jiný chlapec. Chodil do měšťanky, poté vystudoval gymnázium. Ihned po maturitě v roce 1935 nastoupil do noviciátu kláštera v Nové Říši. Po ukončení studia byl 5. července 1940 vysvěcen na kněze. V klášteře tak zastával funkci novicmistra. V květnu 1942 byl klášter přepaden gestapem a Tyl byl spolu s dalšími premonstráty odvezen do Osvětimi.¹²⁷ Poté následoval další transport do Buchenwaldu.¹²⁸ V táboře se staral o nemocné, pracoval nejen jako ošetřovatel, ale také na pitevně a v krematoriu. Tyl se dočkal osvobození tábora americkými spojenci. Spojil se s francouzskými členy Červeného kříže a odjel do Paříže.

¹²⁴ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s.13.

¹²⁵ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 76.

¹²⁶ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s.13.

¹²⁷ Koncentrační tábor vybudovaný nacisty za 2. světové války.

¹²⁸ Koncentrační tábor vybudovaný nacisty za 2. světové války.

Protože se ale ještě před osvobozením stačil nakazit tyfem, nastoupil nejprve na kliniku, aby podstoupil léčení. Poté navštívil několik poutních míst ve Francii.

Po návratu do Čech ještě absolvoval doléčení v Karlových Varech.¹²⁹ Pak byl opatem Jarolínkem jmenován do funkce převora tepelského kláštera. Před oběma muži a jejich spolupracovníky stál nelehký úkol, protože i tentokráte mělo dojít ke konfiskaci majetku.¹³⁰

Tyl neváhal využít svých styků a známostí z koncentračních táborů. Výsledek jeho snahy byl velkolepý. Nejenom, že převor ubránil klášter, dokonce dosáhl propuštění německých řeholníků, kteří byli během války vězněni. A zařídil jejich převoz do premonstrátského kláštera v Speinshartu.¹³¹ Výrazně se podepsal na obnovení duchovního života a vytvoření nové české komunity.¹³² Tak jako většina jeho předchůdců měl ale v dalších letech smůlu.

Po únoru 1948¹³³ došlo v republice k silnému boji s církví, zejména proti duchovním řádům. Majetek kláštera byl již nyní znárodněn a v dubnu 1950 byl klášter obsazen státní bezpečností a řeholníci byli opět zatčeni.¹³⁴ Z většiny budov kláštera se stala kasárna. Tyl byl obviněn z vyzvědačství a byl odsouzen k dvanácti letům vězení. V roce 1958 byl podmíněčně propuštěn a poté pracoval v JZD ve svém rodišti v Cakově.¹³⁵

¹²⁹ TYL, Heřman, J. *Moji nejdražší*. Karlovy Vary : Geum, 2004. s. 5.

¹³⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 81.

¹³¹ Tamtéž, s. 81.

¹³² ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s.13.

¹³³ Nebo též *Vítězný únor*, je výraz používaný zejména komunisty a jejich příznivci. Je to pojmenování komunistického převratu v Československu, který proběhl mezi 17. a 25. únorem v roce 1948. Dnes je vnímán jako přechod od vnějškové demokracie k totalitě, připojení k sovětskému mocenskému bloku, počátek útlaku obyvatelstva, příčina ekonomického úpadku a obrovské emigrační vlny obyvatelstva. V době totality byl 25. únor slaven jako významný den.

¹³⁴ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera*. Praha : Polygos, 1994. s.14.

¹³⁵ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 85.

Co se týče klášterních budov došlo k částečné renovaci. Touto rekonstrukcí prošla knihovna a kostel. V roce 1958 byly tyto prostory zpřístupněny veřejnosti. Vojenská posádka byla přítomna až do roku 1978. Poté celý objekt převzalo pod svou správu Krajské středisko státní památkové péče. Většina objektů se však nevyužívala, a tak klášter postupně chátral. Na obnovu a rekonstrukci nebyly prostředky.¹³⁶

Mezitím byly Tylovi prominuty veškeré tresty, byla mu navracena práva a souhlas ke kněžskému působení. V roce 1969 byl ustanoven administrátorem děkanského úřadu v Mariánských Lázních. Radost ze znovu nabytých práv však netrvala dlouho. V roce 1974 mu byl opět odňat státní souhlas k vykonávání duchovní služby. Neváhal opět využít svých známostí z dob věznění a tentokrát požádal o pomoc svého bývalého spoluvězně, v té době prezidenta republiky Gustáva Husáka.¹³⁷ Ten mu souhlas nezařídil, ale vymohl pro něho alespoň pobyt na faře v Bítově u Vranovské přehradě.¹³⁸

Několik dalších let vypomáhal na různých farnostech. Teprve v září 1989 byl zvolen opatem tepelského kláštera. Rok po jeho zvolení byl v klášteře obnoven liturgický život. Avšak na opatovi se podepsaly roky strávené ve vězeních a dlouholetý boj s nespravedlností. A tak nemohl svou funkci vykonávat naplno. V roce 1992 kvůli zdravotnímu stavu rezignoval a 10. prosince 1993 umírá.¹³⁹

Během svého života napsal několik sbírek a knih. V jedné z nich se věnuje samotnému klášteru a jeho historii, v několika dalších sepsal své vzpomínky z koncentračních táborů a vězení. V další knize vyšly jeho dopisy, které psal svým nejbližším. Právě z těchto dopisů je vidět odhodlání, víra a touha nevzdat se a bojovat proti osudu. Mou domněnku o výjimečnosti tohoto muže potvrzují nejen pamětníci, ale i slova PhDr. Milana Hlinomaze v knize *Vzpomínky na Heřmana Josefa Tyla O. Praem.*

¹³⁶ REHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera.* Praha : Polygos, 1994. s.14.

¹³⁷ TYL, Heřman, J. *Moji nejdražší.* Praha : Geum, 2004. s. 7.

¹³⁸ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá.* Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 86.

¹³⁹ TYL, Heřman, J. *Moji nejdražší.* Praha : Geum, 2004. s. 7

„Z titulu funkce tepelského knihovníka a archiváře jsem přistoupil ke zběžnému přetřídění pozůstalosti výjimečné duchovní osobnosti. Zdá se, že jsem se v odhadu nemýlil. Lze konstatovat, že dochované materiály, hlavně jeho korespondence, ale i fotografie se známými dosvědčují a potvrzují všeobecné dobré mínění o jeho vynikajících lidských vlastnostech.“¹⁴⁰

Ztracený dech tedy klášter nabral znovu až po pádu komunismu, kdy byl majetek navrácen zpět do rukou tepelských premonstrátů, kteří po celou dobu komunismu byli perzekuováni a jejich řád nezanikl díky ilegalitě ve které žili, protože ani tehdy se nechtěli vzdát svého způsobu života.¹⁴¹ To, co však bylo premonstrátům vráceno nemůže být považováno za majetek. Dostali zpět jen zchátralé budovy, zdevastované a neobhospodařované pozemky a žádnou finanční náhradu.

Díky houževnatosti bratří a velké podpoře věřících z Čech i zahraničí došlo k částečné opravě a v roce 1991 byla posvěcena obnovená část konventu s klauzurou a převorátem. V klášteře došlo k obnově řeholního života.¹⁴²

Vyvrcholením novodobých dějin byl rok 1993, kdy se slavilo osmisté výročí založení kláštera a kdy byly ostatky blahoslaveného Hroznaty převezeny do klášterního kostela do restaurované Hroznatovy kaple. Od této události uběhlo dalších 20 let a v současné době, konkrétně od roku 2010, opět klášter prochází rozsáhlou rekonstrukcí. Téměř 85% částky získala kanonie premonstrátů z fondu Evropské unie a dále pak z Integrovaného operačního programu ministerstva kultury. Toto téma jsem osobně konzultovala s Mgr. Jiřím Klusákem, zastupitelem Karlovarského kraje, mimo jiné archeologem a historikem Karlovarského muzea. Velká část peněz již byla použita na odvodnění, které bylo v katastrofálním stavu.

¹⁴⁰MUCHA, V., SIKYTA, M., SOCHOR, M., TICHÝ, F. *Vzpomínky na Heřmana Josefa Tyla O. Praem.* Praha : Geum. s. 137, 139.

¹⁴¹ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPOKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera.* Praha : Polygos, 1994. s.14.

¹⁴²ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPOKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera.* Praha : Polygos, 1994. s.14.

A proto tak při mé návštěvě nemohl být vidět výsledek investovaných peněz, jak mě upozornila průvodkyně kláštera a také pan Mgr. J. Klsák. Dále pak byla zahájena rekonstrukce jižního křídla a v rámci obnovy by měla proběhnout částečná oprava interiéru.

5. KNIHOVNA

Ke kanónii premonstrátů (a nejen v Teplé) patří knihovna. Konkrétně tepelská klášterní knihovna je považována za jednu z nejvýznamnějších dochovaných knihoven v České republice. Ke shromažďování knihovního materiálu docházelo již od samého založení kláštera.¹⁴³ Z počátku jistě svými sbírkami vypomohl starší klášter - Strahovský. Postupem času však došlo k nárůstu knih a spisů ať již vlastním přičiněním opatů a bratrů nebo díky darům od jiných spřátelených klášterů či od bohatých mecenášů. I přesto, že se knihovna nezachovala v té podobě, v jaké jí známe dnes, je knihovní sbírka natolik rozsáhlá a historicky důležitá, že byla prohlášena v roce 2005 za kulturní památku, tedy ještě dříve než samotný klášter.¹⁴⁴ Nejstarší díla : rukopisy, inkunábule i paleotypy byly ale již dříve uloženy do zvláštní trezorové místnosti v novostavbě muzejního a knihovního křídla z prvního desetiletí 20. století. Tuto sbírku odkoupila Národní knihovna České republiky a nyní je uložena jako samostatný fond v pražském Klementinu.¹⁴⁵

¹⁴³ BÄUMLOVÄ, Michaela, KUKLOVÄ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 37.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 7.

¹⁴⁵ BOLDAN, Kamil. *Sbírka minucí a pranostik z přelomu 15. a 16. století tepelského kláštera premonstrátů*. In : *Minulostí západočeského kraje XLIII*. 2008. s. 79.

5.1 Rukopisy

I přesto, že se knihovní sbírka rozrůstala závratnou rychlostí, není zcela prokázáno, že v tepelském klášteře bylo zbudováno tzv. skriptorium.¹⁴⁶ Za jedno z nejstarších děl, které se dochovalo, je považován rukopis „*Poenitentiale*“ – který vznikl v bavorském klášteře Ober Alteich kolem roku 830.¹⁴⁷ Z doby předhusitské se zachovaly zhruba dvě desítky rukopisů. S jistotou však nelze určit, jakého jsou původu. Zda-li tepelského, či zda byly kodexy například z Chotěšova, s kterým klášter Teplá úzce spolupracoval.¹⁴⁸

Pouze jeden jediný můžeme považovat za původní tepelský a tím byl *Vita beati Hroznatae*. Většina rukopisů obsahuje modlitby a žalmy. Z nich je tedy patrné, že byly pořizovány především jako záznamy o bohoslužebných povinnostech.¹⁴⁹ Druhý nejvýznamnější rukopis byl tzv. „*Codex Teplensis*,“ který obsahuje první německou verzi překladu *Nového Zákona* a také *Bible krále Václava* z konce 14. století.¹⁵⁰ Z poloviny 15. století pak pochází modlitební kniha *Orationale Ladislai regis*, která byla určena pro českého krále Ladislava Pohrobka.¹⁵¹ Co se týče rozsahu, sbírka nebyla příliš velká. Opět zde můžeme pouze spekulovat, jestli to bylo zapříčiněno nestabilitou kláštera, ke které v tomto období došlo, popřípadě, zda-li se klášterních sbírek zmocnil někdo jiný nebo jestli při některém z požárů lehly knihy popelem.¹⁵²

¹⁴⁶Klášterní písařská dílna, kde se opisovaly knihy a texty do doby, než byl vynalezen knihtisk.

¹⁴⁷HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá jako kulturní fenomén Chebska*. In : *Sborník chebského muzea*, 1999. s. 92.

¹⁴⁸BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009.1 s. 37.

¹⁴⁹Tamtéž, s. 39

¹⁵⁰HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 148.

¹⁵¹BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 7.

¹⁵²HOFFMAN, František. *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá, díl I*. 1. vydání Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1999. s. 1.

Situace se zlepšila teprve v polovině 15. století za vlády opata Zikmunda von Hausmanna. Ten během svého působení nechal z Magdeburku¹⁵³ dovézt obrovské iluminované antifonáře¹⁵⁴ a graduály.¹⁵⁵ Ze svých cest vozil spousty dalších prvotisků. A proto, že sbírka kodexů a dalších inkunábulí a paleotypů byla již velmi rozsáhlá, nechal pro ně vybudovat novou místnost. Za jeho působení se sbírka rozrostla o 700 svazků. Je tak považován za skutečného zakladatele knihovny. K této významné události došlo v roce 1501.¹⁵⁶ Na práci Hausmana navázali i další opatové, avšak tím nejvýznamnějším pro dějiny knihovny bylo až období opata Jeronýma Ambrose a Kryštofa Trautmannsdorfa.

Ti nakupovali nové sbírky, ale sami přispěli vlastní tvorbou. Později, na přelomu 18. a 19. století se zodpovědnost a iniciativa za klášterní sbírky přenesla na knihovníky. Za významné knihovníky tepelského kláštera můžeme považovat Bruna Gilyho, Filipa Klimeše a také Jaroslava Václava Vacka.¹⁵⁷

Většinu rukopisů z pozdější doby lze charakterizovat jako studijní materiály. Ve sbírce se nacházejí díla z oboru matematiky, fyziky, přírodovědy, medicíny, historie, ale také filozofie a teologie, dále pak sbírky náboženské – kazatelské.¹⁵⁸ Také se ale objevily spisy pojednávající o astronomii, které zde pravděpodobně zanechal Alois Martin David.

Další příručky, které jsou ve sbírkách obsaženy jsou např. o měření času, horním měřičství, o výměře pozemků nebo o pěstování parku a rostlin. Sbírký také dokazují přetrvávající zájem a vliv Aristotelova učení.

Zájem o minerální prameny a přírodniny dokonce vedl v 19. století k založení muzea. Na sbírkách minerálů se mimo jiné podílel i J. W. Goethe.¹⁵⁹

¹⁵³ Zemské hlavní město spolkové republiky Sasko-Anhaltsko. Český překlad Děvín. Sídlo evangelického i katolického biskupství. Zde byl roku 1111 zvolen sv. Norbert.

¹⁵⁴ Kniha písní, které se zpívají při bohoslužbě.

¹⁵⁵ Liturgické knihy obsahující zpěvy gregoriánského chorálu.

¹⁵⁶ BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009.1 s. 51.

¹⁵⁷ HOFFMAN, František. *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá, díl I*. 1. vydání Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1999. s. 2.

¹⁵⁸ HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 148.

¹⁵⁹ ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů*

Důležitým milníkem pro knihovnu byla beze sporu její katalogizace. K určité snaze o ucelení sbírky a popis knih se snažil H. Schlager v roce 1639. Po tomto roce se knihovní sbírka opět rozrostla, a tak bylo nutno identifikaci knih zlepšit. Aby se předcházelo zničení určitých dokumentů, bylo důležité i umístění knih. Ty knihy, které se používaly častěji, byly ukládány tak, aby byly snadno přístupné.

Teprve od 17. do 19. století narůstaly snahy o vybudování určitého knihovního řádu a systému. Ten provedli již zmínění B. Gily a F. Klimeš. Knihovna byla rozdělena na 7 hlavních oddílů.¹⁶⁰ Pro opakovaný velký nárůst sbírek již ale začínal být nedostatek místa akutní.

A tak za výnosy z Mariánských Lázní byla provedena velká rekonstrukce a přestavba knihovny v letech 1902- 1907. Na té se podílel významný architekt J. Schaffer.¹⁶¹

O první katalogizaci rukopisů se podílel knihovník P. Milo Richard Netwitch, který navázal na práci svých předchůdců. Byl sepsán soupis inventáře, díla byla zařazena dle století, uvnitř označena signaturou. Ani tato práce však nebyla úplná, spíše stručná a hledání podle singnatur bylo obtížné a zdlouhavé.¹⁶²

V letech 1997-1998, již za působení PhDr. Milana Hlinomaze došlo k přestěhování sbírky, rukopisy byly rozděleny přehledněji a vazby knih byly asanovány od plísni. Soupis rukopisů provedl František Hoffmann ve svém díle „*Soupis rukopisů kláštera Teplá*“. V tomto dvoudílném svazku detailně popsal veškeré rukopisné sbírky. Detailně popsal jejich stav – do jaké míry jsou poškozeny, zaevidoval jaké strany chybí.

v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera. Praha : Polygos, 1994. s. 12.

¹⁶⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá.* Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 149.

¹⁶¹ Významný architekt – podílel se na výstavbě Mariánských Lázní. ŠVANDLÍK, Richard a kolektiv. Praha : Olympia, 1981. s. 27.

¹⁶² HOFFMAN, František. *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá, díl I.* 1. vydání Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1999. s. 12.

Hledal různé stopy, které by vedly k určení, kdo dopisoval tzv. glosy. Dále z jakého materiálu jsou přebaly knih, jakým písmem a barvou inkoustu je dílo naspáno. Celkem zaevidoval 1149 záznamů.¹⁶³

5.2 Prvotisky

Stejně jako knihovna samotná, tak i sbírka inkunábulí¹⁶⁴ je velice cenná. Můžeme zde nalézt celkem přes 540 prvotisků. Za to, že sbírka je tak obsáhlá, klášter může být vděčný již několikrát zmíněnému opatu Zikmundovi Hausmannovi. Ten významné rukopisy a prvotisky skupoval na svých cestách po Evropě. Na přelomu 15. a 16. století s největší pravděpodobností byla v klášteře vybudována vazačská dílna a mnoho svazků bylo spolu s dalšími inkunábulemi součástí konvolutů.¹⁶⁵ Po obsahové stránce se opakují odvětví, která jsem zmínila v předchozí kapitole. Ale přeci jen zde převládají díla filosofická, teologická či z církevního práva.

O první ucelenou sbírku knih – katalogizaci prvotisků se snažil německý vědec dr. Walter Dolch. Tento nadějný odborník bohužel padl v počátku 1. světové války. Naneštěstí po něm zbyl alespoň soupis signatur, kterého mohli využít další knihovníci. Ale po dlouhou dobu si nikdo nenašel čas na dokončení započaté práce. Stalo se tak teprve na počátku 60. let minulého století. Tohoto nelehkého úkolu se ujal český přední filolog – profesor Bohumil Ryba.¹⁶⁶ Je nutné podotknout, že dvě třetiny sbírky tepelských prvotisků tvoří minuce¹⁶⁷ a pranostiky. Tyto většinou jednolistové dokumenty se využívaly pouze k danému roku, ke kterému se vázaly.

¹⁶³ HOFFMAN, František. *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá, díl I.* 1. vydání Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1999. s. 12.

¹⁶⁴ Z latinského in cunabulis, česky prvotisk, je označení pro nejstarší tištěná díla pocházející z Evropy před vynálezem knihtisku. BOLDAN, Kamil. *Sbírka minucí a pranostik z přelomu 15. a 16. století tepelského kláštera premonstrátů.* In : *Minulostí západočeského kraje XLIII.* 2008. s. 79.

¹⁶⁵ Několik tisků svázaných pohromadě a knihovnický jednotně zpracovaných. HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá.* Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 155.

¹⁶⁶ BOLDAN, Kamil. *Sbírka minucí a pranostik z přelomu 15. a 16. století tepelského kláštera premonstrátů.* In *Minulostí západočeského kraje XLIII.*, 2008. s. 82.

¹⁶⁷ Závěsný kalendář. Tamtéž, s. 81.

Později se proto využívaly k různým popiskům nebo jako přebaly knih, tedy spíše jako odpadní materiál.¹⁶⁸ Stručný soupis minucí a pranostik provedl v 90. letech 20. století Kamil Boldan.

5.3 Paleotypy

Mezi další vzácnosti tepelské sbírky patří paleotypy.¹⁶⁹ Těchto tisků se zde nachází více jak 700. Na počátku 16. století byla v klášteře zřízena kromě vazačské dílny také knihvazačská dílna, jejímž cílem bylo převazovat staré tisky, které již byly opotřebované. V tomto období vznikla spousta vazeb. Určitě nesmíme zapomenout zmínit dva významné opaty a to Jana VI. Mäusköniga a jeho nástupce Matěje Göhla; ti nechávali své vazby označovat vlastními iniciálami.¹⁷⁰ Co se týče obsahové stránky knih je zde v největší míře zastoupena teologická literatura, dále pak díla z oborů matematiky, astronomie a lékařství. Velmi vzácné jsou také rukopisné přívazky, různé glosy a komentáře k hlavním textům. Tyto texty byly povětšinou napsány latinsky, německy a občas se objevují i české vpisky. V některých případech jsou vpisky dokonce veršované.¹⁷¹

Zajímavou součástí knihovni sbírky je návštěvní kniha kláštera z let 1841 – 1964. Zde můžeme naleznout zajímavé vzkazy od známých osobností, nejen z Čech.¹⁷²

I přesto, že jsem v úvodu kapitoly zmiňovala, jak moc je zdejší knihovna cenná, zachovalost tepelského knižního fondu je pouze průměrná. Spousta knih není kompletních, některým spisům chybí titulní strany. Vazby jsou často odřené a nečitelné, popřípadě natržené. Nenahraditelné ztráty utrpěla knihovni sbírka hlavně po 2. světové válce, kdy byla zničena velká část budovy, do které měl přístup kdokoliv a tak docházelo k drancování budov. Sbírkou byla zničena díky velké prašnosti a vlhkosti, se kterou se klášter potýká od samého počátku až

¹⁶⁸ BOLDAN, Kamil. *Sbírka minucí a pranostik z přelomu 15. a 16. století tepelského kláštera premonstrátů*. In *Minulostí západočeského kraje XLIII.*, 2008. s. 81.

¹⁶⁹ Prvotisky z období 1501 až 1538 před vynálezem knihtisku. HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů Teplá*. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 156.

¹⁷⁰ HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů Teplá*. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 157.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 159.

¹⁷² Tamtéž, s. 168.

dosud.¹⁷³ Také PhDr. Milan Hlinomaz se v jednom ve svých příspěvcích zmiňuje, že tepelské knihovně je laickou veřejností mylně přisuzován obrovský význam. Což dle Hlinomaze není relevantní a naopak vybízí k dalšímu průzkumu a bádání.¹⁷⁴

5.4 ARCHIV

„Za archiválie se považuje písemnost vzniklá z kontinuální produkce úředního aparátu, to je základní dělicí prvek od fondů knihovnictví.“¹⁷⁵

Oproti knihovně je naopak tepelský archiv svou sbírkou archiválií velmi vzácný. A svou sbírkou předčí i význam kláštera strahovského. Ten o své důležité listiny přišel už během husitských válek a poté během třicetileté války. Určité ztráty samozřejmě utrpěl i tepelský klášter, jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole o knihovně. Avšak tyto ztráty nebyly tak zásadní. Tou nejdůležitější písemností je bezesporu zakládací listina kláštera – tedy „*Hroznatova závět*“ z roku 1197. Dále pak *potvrzovací listina biskupa Jindřicha Břetislava*, *potvrzovací listina Přemysla Otakara I.* a také *velká potvrzovací listina papeže Řehoře X.*¹⁷⁶

Za zmínku také určitě stojí dochované pečetě, ať už konventní, opatské nebo dokonce papežské a královské.¹⁷⁷ Dochovaly se také různé mapy a plány kláštera. Součástí archívu jsou informace o úrovni a rozvoji kultury nebo politiky na Tepelsku.

Dále se zde nachází zprávy o činnostech různých spolků, projekt na stavbu pečovatelského domu či dokumentace stavby mostu přes řeku Teplá.¹⁷⁸

¹⁷³ HLINOMAZ, Milan. *Postinkunábule a paleotypy v knihovně Kláštera premonstrátů Teplá*. In : *Minulostí západočeského kraje*. XXXVI. Ústí nad Labem : Albis international, 2001. s. 154.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 148.

¹⁷⁵ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 172.

¹⁷⁶ KAJLÍK, Vladimír. *Klášter Teplá a Mariánské Lázně*. Městské muzeum Mariánské Lázně, 2009. s. 13.

¹⁷⁷ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv, 2003. s. 173.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 174, 175.

6. ŠKOLSTVÍ

Již od počátků byla církev cestou ke vzdělání. Její úloha je nejvíce patrná ve středověku, kdy docházelo k první velké vlně vzdělanosti. Již sv. Augustin a sv. Eusebius z Vercelli kolem sebe shromažďovali mladé žáky a připravovali je na duchovní službu. Doporučovali biskupům a opatům, aby při katedrálách a kláštorech zřizovali školy pro budoucí klérus.¹⁷⁹ Základním požadavkem bylo naučit se číst a psát, zvládnout církevní zpěv a také byla nutná znalost gramatiky k porozumění Písmu svatému a rétoriky pro kázání.¹⁸⁰ I přesto, že ještě povinná školní docházka nebyla zavedena. Po misijním období následoval ještě větší rozmach, když v roce 973 Čechy dostaly vlastní církevní organizaci – Pražské biskupství. Právě první pražští biskupové velmi kladli důraz na vzdělání.¹⁸¹

Jako nejstarší školy jsou považovány tzv. latinské školy, které vznikaly především kvůli vzdělávání kněžstva. Již v 10. století docházelo k dělení školského systému. Z tohoto období tedy známe školy církevní, které se dělily na klášterní a katedrální. Ve 13. století k nim pak přibýly školy městské, označované též jako partikulární. A nakonec došlo i k založení univerzity.¹⁸²

K zásadním změnám a největšímu rozmachu školství v českých zemích pak samozřejmě došlo za vlády Marie Terezie, kdy došlo ke spoustě reforem, včetně té školské.¹⁸³ Byly založeny tzv. triviální školy, dále pak školy hlavní a normální.

¹⁷⁹ Duchovenstvo.

¹⁸⁰ KADLEC, Jaroslav. *Přehled církevních dějin. DÍL I.* Praha : Zvon, 1991. s. 108, 109.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 109.

¹⁸² Karlova univerzita byla založena v roce 1347. Pozvedla prestiž a úroveň vzdělání v Českých zemích.

¹⁸³ Došlo k zavedení povinné školní docházky pro poddané. Byly pro ně zřízeny zvláštní školy. Školy již existující byly reformovány. Organizace rakouského elementárního školství byla svěřena zaháňskému opatu Ignazi von Felbigerovi, zkušenému reformátorovi pruského a slezského školství. A tak 6. prosince 1774 byl přijat zákon a vznikl „*Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařko-královských dědičných zemích.*“

Elementární školy v Rakousku po roce 1774¹⁸⁴

Název	Místo	Obsah vzdělání
triviální (1-2třídni)	fara	Čtení, psaní, počítání, náboženství, základy hospodaření a průmyslu
hlavní (3třídni)	krajské město	Týž jako ve škole triviální, navíc základy reálií a latiny, sloh, kreslení, geometrie
normální(4-třídni) + preparandy ¹⁸⁵	zemské město	Tytéž předměty jako na škole hlavní v šir. rozsahu

6.1 Zakládání klášterních škol a institucí

Také klášter Teplá nebyl výjimkou a v jeho dlouholeté historii bylo zaznamenáno, jak se právě převoři kláštera starali o rozvoj vzdělanosti, nejen v blízkém okolí. Tradice tepelské klášterní školy je známa již od poloviny 14. století.¹⁸⁶ Již od samého počátku byla fundace zaměřena na vzdělávání, samotní bratři se potřebovali vzdělávat a klášterní školy byly zakládány právě kvůli výchově budoucího kněžstva.

Za nejznámějšího absolventova tepelské klášterní školy je považován Jan z Teplé.¹⁸⁷ O lepší vzdělání a dostupnost mezi obyčejný lid se zasloužil opat Jan Mauskönig, který nechal založit školu v Teplé v roce 1572.¹⁸⁸

¹⁸⁴ VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele - Školský systém v českých zemích*. Praha : Grada, 2007. s. 70.

¹⁸⁵ Přípravka pro budoucí učitele škol triviálních a hlavních. Úroveň na tomto typu škol nebyla příliš vysoká, šlo většinou o upevňování učiva z normální nebo hlavní školy a o výklady z pedagogiky a didaktiky. Přesto se tak vytvořily podmínky pro vznik a rozvoj učitelstva jako společenského stavu. VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele - Školský systém v českých zemích*. Praha : Grada, 2007. s. 71.

¹⁸⁶ HLINOMAZ, Milan. Klášter premonstrátů Teplá. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 201.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 201

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 201.

O další rozvoj školství se zasloužil opat hrabě Heřman Trautmannsdorf, který usiloval o to, aby ke vzdělávání docházelo od co nejútlejšího věku. V praxi tak uskutečňoval reformu Marie Terezie a je tak považován za průkopníka reformy v Plzeňském kraji.

„Roboty jsou jednou z hlavních zábran výchovy a křesťanství, stěží odrostlé děti jsou posílány po celou jednu třetinu roku nikoli do školy, ale na roboty, a proto vyrůstají v největší hlouposti bez veškerých znalostí křesťanských a občanských povinností.“¹⁸⁹

Mimo tento obdivuhodný počín ale také založil soukromou školu pro mladé šlechtice přímo v prostorách kláštera, za což se znelíbil většině konventu a byl za tento skutek často kritizován, ačkoliv ho vysvětloval tím, že škola přináší zisk pro klášter a pozvedá se tak prestiž duchovních ústavů.¹⁹⁰

Během několika staletí v klášteře, ale i mimo něj působila řada významných osobností. Především učitelů, filozofů, vědců. Nevýznamnějším působištěm tepelských řádových pedagogů se stal Filosofický ústav a gymnázium v Plzni. Bez povšimnutí nesmí ale také zůstat to, že samotní premonstráti dbali na svá studia. V roce 1637 byla započata stavba filosofické a teologické koleje pro premonstráty. Kolej byla pojmenována po zakladateli premonstrátského řádu – Norbertinum a sloužila jako učiliště pro kněžský dorost.¹⁹¹ K vystavení zakládající listiny došlo až v roce 1640 a úplně dokončena byla až v roce 1679. Stejně jako samotný klášter i tento institut během svého působení postihlo několik katastrof. Kromě toho, že v roce 1742 bylo vyučování zrušeno, došlo v roce 1757 k velkému požáru. V letech 1741 – 1742 zde byl zřízen lazaret a ubytovna pro vojáky Karla Albrechta Bavorského. I v pozdějších letech sloužila kolej jako kasárna. V roce 1928 došlo k jejímu úplnému zbourání. Bohužel místo bylo velice lukrativní, dnes zde stojí obchodní dům Kotva.¹⁹²

¹⁸⁹ HLINOMAZ, Milan. Klášter premonstrátů Teplá. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 203.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 203.

¹⁹¹ HLINOMAZ, Milan. Klášter premonstrátů Teplá. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 203.

¹⁹² BUBEN, Milan, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholnických společností katolické církve v českých zemích II. Díl, II. svazek : Mnišské řády.* s. 87.

6.1.1 Filosofický ústav Plzni

Tento a mnoho dalších ústavů bylo založeno díky tereziánským reformám v roce 1774. Tyto instituce, jak uvádí Bělohlávek, vznikly z důvodu průpravy k odborným studiím teologie, práv nebo medicíny na univerzitách. Ústavy navazovaly na gymnázia. Studium bylo dvouleté, ústavy se též nazývaly lycea.¹⁹³

O vznik plzeňského ústavu se zasloužil tepelský opat Chrysostomus Pfronger. Ten o vznik takové instituce žádal již v roce 1801, a to na území Teplé i Plzně. Na základě císařského rozhodnutí byl tento ústav nakonec vybudován v Plzni roku 1804. Školu nechal vybavit knihami z klášterní sbírky a pomůcky do hodin fyziky obstaral profesor, pozdější rektor Univerzity Karlovy Alois Martin David¹⁹⁴ (o něm zmínka v kapitole 7.2). Vyučovala se zde logika, filozofie, matematika, dějiny, náboženství, český jazyk. Úroveň vzdělání byla velmi vysoká. Studenti zvládali též latinu, což mohli uplatnit později na univerzitách. Premonstrátský Filosofický ústav a gymnázium patřili k nejlepším v kraji. Budovu plzeňského Filosofického ústavu obdivoval dokonce J. W. Goethe, který se s ředitelem zdejšího ústavu, Stanislavem Zauperem, znal (o něm zmínka v kapitole 6.2.2). V roce 1820 byl ústav zrušen v rámci další školské reformy.

Dnes ale budova opět slouží výuce. Sídlí zde Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje (viz příloha č.3).

6.1.2 Německé gymnázium

Toto gymnázium bylo zřízeno jako náhrada za latinskou městskou školu v roce 1776. Od roku 1873 dostali tento ústav pod svou správu tepelští premonstráti. Gymnázium mělo 5 tříd. Ve škole se vyučovalo německy a latinsky. Během své existence prošlo různými školskými reformami, kdy učitelé byli nuceni měnit osnovy. Po převzetí do rukou opatů byla k tomuto gymnáziu zřízena knihovna, muzeum a observatoř. Škola si zachovávala církevní ráz.

¹⁹³ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archív města Plzně : Průvodce po fondech a sbírkách. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1987. s. 170,171.*

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 204.

Mimo tepelských premonstrátů zde také učilo několik významných osobností, například J. V. Sedláček, J. F. Smetana, Hugo Karlík, J. S. Zauper, Benedikt Brandl.¹⁹⁵

Mezi známé absolventy tohoto gymnázia patří Bedřich Smetana, Josef Škoda, J. J. Kalina. Určitě také stojí za povšimnutí, že studentům, převážně ze sociálně slabých rodin, bylo vypláceno sociální stipendium právě premonstrátskými bratry. Někteří z nich se po svých studiích stali členy kláštera a pokračovali tak v práci svých opatrovníků.¹⁹⁶ Po 1. světové válce došlo k velkému úbytku dětí, a tak došlo ke sloučení gymnázia s reálkou. Později roku 1924 bylo uzavřeno úplně.¹⁹⁷ Kromě tohoto německého gymnázia bylo ještě také soukromé premonstrátské gymnázium, které nechal založit Pfronger.

6.1.3 Institut v Mnichově – dívčí výchovný ústav

Obec Mnichov, kdysi významné městečko na panství premonstrátského kláštera Teplá, zažila na vlastní kůži podporu a vliv tepelského kláštera. Tento institut vznikl na popud tepelského knihovníka Filipa Klimeše. Byl přesvědčen, že takovýto ústav jej velice potřebný, pokrokový a bude plnit svůj účel a poslání. Původně chtěl tento ústav založit ve městě Teplá, zde však nenašel pochopení, a tak se obrátil právě na Mnichov.¹⁹⁸ Zde se mu podařilo přesvědčit místního faráře P. Ludwiga Reiserera a kaplana P. Lukáše Schmidta, aby se obrátili na místní zastupitelstvo s žádostí o výstavbu tohoto zařízení.

Zde již Klimeš uspěl, a tak roku 1854 došlo k položení základního kamene.¹⁹⁹ V té době v čele s opatem Mariánem Josefem Heinlem. Na stavbu přispělo nakonec i samotné město Mnichov v částce 1000 zlatých a poskytlo také parcelu.

¹⁹⁵ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archív města Plzně : Průvodce po fondech a sbírkách. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1987 s. 170.*

¹⁹⁶ HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů Teplá. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 207.*

¹⁹⁷ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Archív města Plzně : Průvodce po fondech a sbírkách. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1987. s. 170.*

¹⁹⁸ ŠVANDRLÍK, Richard, BUCHTELE, H. *Mnichov městečko u Mariánských Lázní. s.62.*

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 63.

Samotní občané uskutečnili sbírku a bylo vybráno více než 1500 zlatých.²⁰⁰ Ústav se měl skládat z penzionátu pro chovanky a žákyně dvouleté dívčí obecné školy. V září 1856 proběhlo otevření ústavu se slavnostním vysvěcením.

Vzhledem k tomu, že se o ústav staraly sestry z řádu Notre Dame,²⁰¹ navykli si místní říkat ústavu klášter. Ihned od počátku byl o institut obrovský zájem, a tak se z původních dvou tříd ústav rozrostl.²⁰² Vyučovaly se zde jazyky, psaní na stroji, stenografie, účetnictví a také hra na hudební nástroje. Zřízením tohoto ústavu se Mnichov stal významným centrem v oblasti školství pro široké okolí.²⁰³ Dnes se v budově nachází Ústav soc. péče pro mentálně postižené (příloha č. 8).

6.2 Významné osobnosti vědy a školství

Klášteří podmínky přímo vybízely k tomu, aby se zde, na tomto území sdružovalo tolik významných osobností z řad, vědců, učitelů, umělců, či historiků. Tradice klášterních škol a vysoká úroveň vědění, bádání a vzdělávání v tomto prostředí napomáhala tomu, aby i nadále docházelo k zachování tohoto „centra vzdělanosti“ v tepelském regionu.

6.2.1 Alois Martin David (1757 – 1834)

Narozen 8. prosince 1757 v Dřevohryzech.²⁰⁴ Vyrůstal jako syn statkáře, ke kterému na návštěvu jezdil proslulý hrabě Kryštof von Trautmannsdorf – později opat kláštera. Ten ovlivnil Davidův život, protože ho ve věku dvanácti let poslal na studia do klášterního gymnázia. Po skončení studií v Teplé odjel do Prahy, kde začal studovat filosofii, matematiku a fyziku. Zde později získal magisterský titul a posléze vystudoval teologii. V roce 1777 získal titul magistra filozofie.

²⁰⁰ ŠVANDRLÍK, Richard, BUCHTELE, H. *Mnichov městečko u Mariánských Lázní*. Mariánské Lázně, 2010. s. 63.

²⁰¹ Kongregace Školských sester de Notre Dame je katolická řeholní kongregace, zaměřená na výuku a výchovu dětí. Byla založena v roce 1833 blahoslavenou Karolinou Gerhardingerovou. Působí ve 30 zemích světa. ŠVANDRLÍK, Richard, BUCHTELE, H. *Mnichov městečko u Mariánských Lázní*. s. 63.

²⁰² V prostorách se tedy později nacházela : 1. pětiletá obecná dívčí škola, 2. čtyřletá měšťanská dívčí škola, 3. trojletá škola pro ženské obory (šití), 4. internát.

²⁰³ ŠVANDRLÍK, Richard, BUCHTELE, Zdeněk. *Mnichov městečko u Mariánských Lázní*. Mariánské Lázně, 2010. s. 62-64.

²⁰⁴ Obec dnes již neexistuje, dříve patřila k panství kláštera. MILDORFOVÁ, Lucie. HLINOMAZ, Milan. *Alois Martin David k 250. Výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*. In : *Sborník muzea Karlovarského kraje*. 2008. s. 125.

V roce 1780 vstoupil do premonstrátského kláštera, přijal řádové jméno *Alois*.²⁰⁵ V roce 1785 byl vysvěcen na kněze. Jeho obrovskou vášní byla fyzika a hvězdy. V témže roce, co byl vysvěcen, se účastnil na pražské hvězdárně práci na výpočtech astronomických. A v roce 1789 se stal adjunktem hvězdárny. Na své vlastní náklady začal cestovat po známých evropských hvězdárnách a setkával se s významnými osobnostmi z tohoto odvětví. Vyvrcholením jeho práce bylo pojmenování planety č. 6385 *Martindavid*.²⁰⁶ Zasloužil se také o topografické zpracování mapy Čech. Od roku 1789 působil na Pražské univerzitě. V roce 1790 dosáhl titulu doktora filosofie a díky své práci a přínosu při zpracování map²⁰⁷ se stal členem České vědecké královské společnosti NAUK. V roce 1799 byl zvolen ředitelem pražské hvězdárny. V roce 1806 byl jmenován děkanem filosofické fakulty na Pražské univerzitě. Za zmínku stojí vyznamenání „*Velká zlatá medaile*“ z roku 1815, která mu byla udělena císařem Františkem I. Roku 1816 byl jmenován rektorem Karlo-Ferdinandovy univerzity. V roce 1834 se mu zhoršilo zdraví a tak se uchýlil do kláštera, kde o čtyři roky později umírá.²⁰⁸ Uznání jeho vědeckého díla a přínosu bylo oceněno již za jeho života. Přesto dnes mnoho lidí o tomto vědci a jeho zásluhách nemá povědomí.

6.2.2 Josef Stanislav Zauper (1784 – 1850)

Narodil se v Duchcově 18. března 1784 jako jediný syn známého malíře Josefa Zaupera. Od malička byl pod vlivem svého strýce Josefa Preisslera, který působil jako rádce a zpovědník saské princezny Marie Augusty v Drážďanech. Právě sem za svým strýčkem malý Josef častokrát jezdil. Již od útlého dětství Josef veršoval a psal.

²⁰⁵ MILDORFOVÁ, Lucie. HLINOMAZ, Milan. *Alois Martin David k 250. Výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*. In : *Sborník muzea Karlovarského kraje*. 2008. s. 125.

²⁰⁶ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá*. Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. s. 209.

²⁰⁷ MILDORFOVÁ, Lucie. HLINOMAZ, Milan. *Alois Martin David k 250. Výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*. In : *Sborník muzea Karlovarského kraje*. 2008. s. 127

²⁰⁸ Tamtéž, s. 127.

Později se zde seznámil s vlivnými lidmi z vědeckého a uměleckého světa.²⁰⁹ Po vzoru svého strýce se rozhodl vstoupit do premonstrátského řádu v Teplé, protože tato kanonie byla proslulá svou vysokou úrovní vzdělanosti. Zauper byl tedy v roce 1804 do řádu přijat a zde získal své druhé jméno Stanislav.²¹⁰ Úspěšně vystudoval bohoslovectví na teologii v Praze. Zde dokonce složil rigorózní zkoušky z matematiky a fyziky, což svědčí o jeho velkém talentu a rozhledu. Velice krátce po vystudování se stal ředitelem tepelského gymnázia v Plzni. Zde působil až do své smrti, celých čtyřicet let.²¹¹ Za své působení v čele tohoto ústavu byl dokonce vyznamenán „*Velkou zlatou civilní medailí se stuhou*.“ Toto ocenění v roce 1836 vypovídalo, že plzeňské gymnázium je nejlepší v zemi.²¹² Poté byl ještě jmenován c. k. školním radou. Kromě širokého kulturního rozhledu se také zabýval optikou a mineralogií, mluvil řecky. I po ukončení studií se neustále sám dovzdělával. Své studenty se snažil vyučovat a vychovávat v duchu humanitních ideálů. Miloval a znal veškerou německou literaturu. Spousty článků a statí, které napsal, využíval ve svých hodinách. Kromě toho, že to byl výborný učitel, proslul hlavně jako kritik, zároveň však jako velký obdivovatel Johanna Wolfganga Goetha.²¹³ Během svého života napsal spoustu studií a článků o Goethově díle. Od 20. let 19. století se tak upnul pouze na jeho dílo. Ačkoliv jsou jeho postřehy o Goethově díle hodnoceny velice pozitivně a obsahují spoustu důležitých myšlenek, stal se známým spíše díky jejich korespondenci, která po Goethově smrti byla vydána.

Ve svém díle *Poetika* Zauper ukazuje na všestrannost Goethova díla oproti třeba Schillerovi. Toto dílo se Zauper odvážil samotnému Goethovi v roce 1821 zaslat. Zauper žádal Goetha o přijetí jeho studie. Goethe odpověděl během tří dnů - pozitivně. Zaupera tak přijal do svého kruhu spolupracovníků.²¹⁴

²⁰⁹ BOK, Václav. *Goethův plzeňský přítel J. St. Zauper. In : Minulostí západočeského kraje VI. Západočeské nakladatelství : Plzeň. 1968. s. 120.*

²¹⁰ Tamtéž, s. 120.

²¹¹ Tamtéž, s. 120.

²¹² BOK, Václav. *Goethův plzeňský přítel J. St. Zauper. In : Minulostí západočeského kraje VI. Západočeské nakladatelství : Plzeň. 1968. s. 121.*

²¹³ Tamtéž, s. 121.

²¹⁴ Tamtéž, s. 125.

Zároveň Goethe vyjádřil přání se se Zauperem setkat. Jakmile navštíví své „milé Čechy.“²¹⁵ Tímto dopisem začalo tedy jejich přátelství. Goethe byl rád, že našel zastánce svého díla v autorovi mladší generace, než byl on sám. Neboť v té době měl již mnoho odpůrců. K setkání nakonec došlo v srpnu 1821. A poté ještě několikrát v letech 1822 - 1823. To, že se Zauperovi podařilo navázat s Goethem přátelské vztahy, bylo pravděpodobně také dáno tím, že Goethe již předtím několikrát navštívil klášter Teplá a měl tam mezi ostatními premonstráty známé.²¹⁶ Za svůj neskonalejší obdiv a lásku se Zauper musel potýkat s různými narážkami a posměšky od ostatních kritiků. Po Goethově smrti nedokázal Zaupera nadchnout nikdo jiný. Nejvýznamnějším počinem, za který je odbornou veřejností uznáván, jsou pravděpodobně překlady Homérovy *Illiady* a *Odyssey* do němčiny.²¹⁷

6.2.3 Josef Vojtěch Sedláček (1785 – 1836)

Narodil se 24. února 1785 v Čelákovcích. Studoval na Malostranském gymnáziu, poté filosofickou fakultu. Zde se seznámil s Aloisem Martinem Davidem a Karlem Miesnerem, kteří mu doporučili, aby vstoupil do premonstrátského řádu. Zde vystudoval teologii a přírodní vědy. Po získání titulu doktora filosofie nastoupil jako profesor Filosofického ústavu v Plzni. Výrazně se zasloužil o používání jazyka českého ve školách. Přesněji řečeno roku 1817 jeho zásluhou byla na plzeňském lyceu zavedena stolice řeči československé.²¹⁸ Ještě předtím odebíral různé časopisy a knihy psané česky a nechal je kolovat mezi studenty. Podílel se na založení první čtenářské společnosti, na organizaci a uspořádávání divadelních vystoupení. V počátcích plzeňského divadla zastával funkci režiséra, dramaturga, dramatika, ale také kritika a referenta. Stál dokonce u zrodu Národního muzea v Praze. Svými postoji a názory si získal spousty přátel.

²¹⁵ Takto poeticky Goethe nazýval Čechy, které měl opravdu rád a kam se vracel za odpočinkem a přáteli.

²¹⁶ URZIDIL, Johannes. *Goethe v Čechách*. Pistorius a Olšanská : Příbram. 2009. s. 232.

²¹⁷ BOK, Václav. *Goethův plzeňský přítel J. St. Zauper*. In : *Minulostí západočeského kraje VI. Západočeské nakladatelství* : Plzeň. 1968. s. 131.

²¹⁸ FELIX, Emil. *Dva buditelé. Josef Vojtěch Sedláček. Josef František Smetana*. Národopisné muzeum Plzeňska : Plzeň, 1936. s. 9.

Byl častým hostem a společníkem v měšťanských rodinách, ale také šlechtických kruzích.²¹⁹ U svých studentů byl velmi oblíben. A když shledal, že je o vzdělání na gymnáziu zájem i u Plzeňáků, ne jen u německých studentů, zažádal o to, aby pro české děti byla založena česká škola triviální. Roku 1819 se tak skutečně stalo. Kromě své buditelské činnosti, také sám psal.²²⁰ Měl rád historii a tak se ve svém díle „*Óda na Plzeň*“ zaobírá historií tohoto města. Byl přítelem Josefa Jungmanna a J. K. Tyla.

6.2.4 Josef František Smetana (1801 – 1861)

Další významný národní myslitel a buditel, přírodopisec a historik. Narodil se 11. Března 1801 ve Svinišťanech u České Skalice.²²¹ Studoval nejprve v Hradci Králové, poté v Praze, kde navštěvoval výuku V. K. Klicpery. Seznámil se zde také s Josefem Jungmanem. Odtud se vydal do Teplé, kde byl vysvěcen na kněze a byl též členem premonstrátského kláštera. Po získání doktorátu z filozofie se v roce 1831 stal profesorem plzeňského gymnázia, kde navázal na odkaz a práci Josefa V. Sedláčka. Vstoupil po něm do národně plzeňské společnosti. V roce 1848 se stal spoluzakladatelem a později starostou Slovanské lípy. Za svou buditelskou činnost byl právě po roce 1848 pronásledován.²²² Do této doby napsal několik básní, které nějakým způsobem reagovaly na poměry a politický stav státu. Sám se však nepovažoval za klasického literáta a básníka. Chtěl pouze veřejně vyjádřit svůj názor. Jeho politické satiry později přestaly být vydávané, protože je odřekl cenzurovat. Díky tomu nevyšla ani jeho koncepce středověkých dějin.²²³ Také často psal o církvi. „*Zda-li jest osvěta nebezpečná církvi a státu.*“ V těchto satirách často církev kritizoval.

²¹⁹ FELIX, Emil. *Dva buditelé. Josef Vojtěch Sedláček. Josef František Smetana*. Národopisné muzeum Plzeňska : Plzeň, 1936 s. 10.

²²⁰ Tamtéž, s. 11.

²²¹ SUCHÁ, Milada. *Satirik Josef František Smetana*. In : *Minulostí západočeského kraje* VI. 1968. s. 112.

²²² Tamtéž, s. 112.

²²³ Tamtéž, s. 113.

Vadilo mu, jakým způsobem usiluje církev o moc, jak se obhájí a neštítí se ničeho, včetně spojení s absolutistickým státem, který potlačuje boje za svobodu a utlačuje rozum.²²⁴ Napsal také několik děl z oboru historie a přírodovědy.²²⁵ Jako kantor se snažil ve svých studentech probouzet vlastenectví. Vybízel k národní výchově a otevřeně kritizoval škody, které na našem území způsobila germanizace. Na toto téma napsal sbírku „*Slovo o vychovávání mládeže české*.“ Dále se výrazně podílel na rozvoji sítě škol s technickým zaměřením. V době průmyslové revoluce považoval za nutné poskytnout odborné a širší vzdělání řemeslníkům, mistrům. Pro tyto účely napsal dílo „*Silozpyt čili fyzika*“ a později „*Základové hvězdosloví čili astronomie*.“ Později oslepl a nemohl dál vykonávat svou práci učitele. Byl to mimo jiné bratranec slavného hudebního skladatele Bedřicha Smetany.²²⁶

6.2.5 Václav Jaroslav Vacek (1865 – 1935)

Narozen roku 1865 v Jindřichově Hradci v kantorské rodině. Jeho otec byl známý jihočeský hudební skladatel a pedagog František K. Vacek. Od útlého dětství byl Václav obklopen hudbou a byl veden k lásce k umění, kultuře a vlastenectví. Již od svých pěti let zpíval, hrál na klavír a jeho talent obdivoval Bedřich Smetana.²²⁷ Později se naučil hrát také na housle a violoncello. Ve třinácti letech mu umírá otec, a tak dochází k přerušení jeho hudebních studií. Naštěstí se zhruba rok po otcově smrti přistěhoval do Jindřichova Hradce Karel Rytíř Hirsch,²²⁸ který se opět chopil výuky mladého Vacka. Vzhledem k tomu, že Vackova matka zůstala i nadále vdovou, ocitli se ve finanční tísní. Václav nemohl odejít na studia na konzervatoř, jak si přál. Místo toho, na přání matky odešel do premonstrátského kláštera, který nabízel bezplatné vzdělání a kde působili někteří jeho bývalí spolužáci a krajané.

²²⁴ SUCHÁ, Milada. *Satirik Josef František Smetana. In : Minulostí západočeského kraje VI.* 1968. s. 113.

²²⁵ Tamtéž, s. 114.

²²⁶ BÄUMLOVÄ, Michaela, KUKLOVÄ, Zuzana. *Item plures et alios libros.* 1. vydání Praha : Národní knihovna České republiky, 2009. s. 101.

²²⁷ Světznámý hudební skladatel, v té době přítel Václavova otce. CHALOUPKOVÄ, Jana. *Tepelský knihovnik a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem. In : Sborník chebského muzea.* 1998. s. 101.

²²⁸ Znameníký houslista a též otcův přítel. TYL, Heřman, J. *Klášter Teplá.* Plzeň : Grafika, 1947 s. 28.

V září 1883 tedy Vacek vstoupil do kláštera v Teplé a přijal jméno Václav.²²⁹ Tři roky studoval na teologickém ústavu a velmi se spřátelil s dalšími členy řádu, s knihovníkem Filipem M. Klimešem a převorem Hugem J. Karlíkem. V roce 1886 odešel na studia do Insbrucku, kde se věnoval hudbě a gregoriánskému zpěvu a kde složil profesní slib a od dva roky později byl vysvěcen na kněze. Vacek se chtěl i nadále vzdělávat, ale tepelský opat ho již neuvolnil a Vacek musel plnit povinnosti v blízkém okolí kláštera. Působil jako učitel hudby v Bečově nad Teplou, poté byl kaplanem v Ovesných Kladrubech a Chotěšově a později také v Dobřanech.²³⁰ Po splnění svých povinností se věnoval i nadále hudbě, vědě a vlastenectví. Studoval památky lidové tvorby v západních Čechách.

Vždy a všude vystupoval jako vlastenec a hájil zájmy Čechů, kteří zde byli menšinou. To se mu stalo osudným, za své smýšlení byl přeřazen do Německého Pístova, kde se mu jedinou útěchou stala hudba. V roce 1895 onemocněl a tak se směl vrátit a léčit v již vybudovaných Mariánských Lázních.²³¹ Po vyléčení se stal katecheteou²³² na gymnáziu v Doupově a varhaníkem v tepelském klášteře.

Od roku 1900 se však naplno věnoval práci v klášteře, byl jmenován kantorem a knihovníkem. Tuto významnou funkci mu přidělil jeho přítel z dob studií opat Gilbert Helmer. V rámci své funkce knihovníka se významně podílel na počátku katalogizace, ke které došlo v roce 1907. Z obsáhlé sbírky vyčlenil díla s českou a slovanskou literaturou a vytvořil první jmenný lístkový katalog s touto literaturou. Díky své hudební vášni mu ale nejvíce práce dalo roztřídění hudební sekce archivu. Vacek tak nacházel dosud neznámé skladby. Sbírci přiřadil speciální místnost a rozčlenil ji do několika kategorií, např. muzikologické knihy a časopisy, hudebniny, duchovní písně, rukopisy a opisy děl různých skladatelů.²³³

²²⁹ CHALOUPKOVÁ, Jana. *Tepelský knihovník a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem.* In : *Sborník chebského muze 1998.* s. 101.

²³⁰ CHALOUPKOVÁ, Jana. *Tepelský knihovník a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem.* In : *Sborník chebského muzea.* 1998. s.103.

²³¹ Tamtéž, s. 104.

²³² Učitel náboženství.

²³³ CHALOUPKOVÁ, Jana. *Tepelský knihovník a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem.* In : *Sborník chebského muzea.* 1998. s. 117.

Protože se také věnoval historii a ovládal několik cizích jazyků, byla mu později přidělena ještě funkce průvodce po klášteře a svým výkladem si mezi návštěvníky získal spousty přátel. Kromě této záslužné práce byl autorem mnoha chrámových, varhanních i orchestrálních skladeb.²³⁴

Opat Helmer, původní obránce a přítel Vacka, ale začal v jeho práci spatřovat určité ohrožení. Od 2. poloviny 19. století docházelo na našem území k národnostním konfliktům, roztržkám a nesnášenlivosti mezi Čechy a Němci. Helmer byl známý nacionalista, a tak se z těchto dvou lidí stali nepřátelé.²³⁵ Po vypuknutí 1. světové války byl zatčen za nabádání k nenávisti a opovržení vůči Rakousku-Uhersku. Pro nedostatek důkazů byl ale osvobozen.²³⁶ Po válce opět pokračoval ve vlastenecké osvětě, snažil se o udržení nebo dokonce založení nových českých škol. Aktivně spolupracoval s různými kulturními a vědeckými spolky, psal do novin a časopisů. Naděje na to, že pohraničí a klášter budou ryze české, mu překazily spory politické a také sociální a společenské problémy v rámci regionu. Opravdu výrazné problémy začaly v roce 1930, kdy vlivem hospodářské krize docházelo ke stále častějším sporům a demonstracím. Navíc rostla nenávist Němců vůči Čechům. V roce 1933 po nástupu Hitlera již docházelo doslova k teroru. Řada Němců, s nimi i opat Helmer, v podstatě nikdy nerespektovali vznik samostatného Československa a politiku Masaryka a Beneše neuznávali. Tyto politické přestřelky se samozřejmě dotkly i kláštera.²³⁷

V období po nástupu Hitlera k moci, musel Vacek snášet různé osobní útoky, urážlivé nadávky od svých německých spolukanovníků. Ve svých přátelských kruzích varoval před vlivem a agresivitou henleinovců. Časté spory a konflikty v těchto letech vedly ke zhoršení jeho zdravotního stavu a tak se v roce 1933 vzdal funkce knihovníka a kantora. Velice se obával budoucnosti, svá poslední díla věnoval zakladateli kláštera blahoslavenému Hroznatovi a motlitbám o spásu země.

²³⁴ CHALOUPKOVÁ, Jana. *Tepelský knihovník a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem. In : Sborník chebského muzea.* 1998. s. 110.

²³⁵ Tamtéž, s. 111.

²³⁶ Tamtéž, s. 108.

²³⁷ Tamtéž, s. 111.

Bohužel jeho motlitby nebyly vyslyšeny. Naštěstí pro něj se nedočkal hrůz, které postihly Československo v příštích letech, protože v červnu 1935 umírá.²³⁸ Jeho pohřbu se zúčastnila spousta předních osobností české kultury, politiky, ale také obyčejní lidé.²³⁹ Existují dobové noviny a časopisy, které o pohřbu tohoto vlastence informovaly.

Národní politika, 20. 6. 1935 :

„Plzeň lnula ke kanovníkovi Vackovi jako ideálnímu vlastenci a pokračovateli buditelské tradice Dr. Fr. J. Smetany.“²⁴⁰

²³⁸ CHALOUPKOVÁ, Jana. *Tepelský knihovník a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem. In : Sborník chebského muzea. 1998.s. 111.*

²³⁹ Tamtéž, s. 112.

²⁴⁰ TYL, Heřman, J. *Klášter Teplá. Plzeň : Grafika, 1947. s. 30.*

7. ZÁVĚR :

Cílem předkládané kvalifikační práce bylo zhodnocení a zmapování přínosu osobností, které působily v oblasti kláštera v Teplé. Dále připomenutí historických milníků samotného kláštera, jeho historii v návaznosti na vzdělanost v kraji, jeho rozvoje a odkaz kulturního bohatství. Dokázat, že tento duchovní fenomén měl velký vliv nejen v blízkosti kláštera, ale také v celém regionu západních Čech.

Předmět tématu školství, vzdělávání a vzdělanosti obecně představuje nevyčerpatelnou studnici. Domnívám se však, že význam kláštera v západočeském regionu je po prostudování několika odborných publikací více než patrný. V současné literatuře se dějinám premonstrátského řádu, jeho zakladateli a významným osobnostem věnuje několik předních českých historiků.

Vzhledem k rozsahu kvalifikační práce jsem přirozeně neměla možnost téma vyčerpat. Zpracovat přehledně úplný odkaz premonstrátů v západočeském regionu, představuje práci mravenčí a jistě si zasluhuje více odborné pozornosti a hlubší reflexe. Proto budu ráda, když poslouží jako základní matice pro další studium problematiky, která se neobejde bez řádného bádání v archivech a v knihovně samotného kláštera.

Již od samého počátku byl klášter širitelem vzdělávání. Domnívám se, že zásadní význam si klášter získal svou strategickou polohou v počátcích osidlování českého státu. Především pak tato kanonie měla opravdové štěstí na jeho představené a ostatní obyvatelé. Bez těchto lidí, jejich víry, touhy, odhodlanosti a houževnatosti by pravděpodobně tohoto významu klášter nedosáhl.

Také si myslím, že svého největšího rozmachu a tudíž i významu klášter dovršil v době, kdy se odhodlal vybudovat město Mariánské Lázně. Právě výstavba města šla ruku v ruce s modernizací kláštera v 19. a 20. století. K tomuto modernizačnímu procesu a výstavbě nových klášterních prvků, celkové obnově po velkých ztrátách, které klášter utrpěl během několika staletí, mohlo dojít právě díky výnosům z města. Je tedy více než patrné, že klášter byl důležitým opěrným

bodem nejen tepelska, ale celého západočeského regionu. Obyvatelé kláštera určovali tempo a rytmus rozvoje ve všech oblastech vědy, kultury a umění. Podporovali rozvoj lékařství, mineralogie, astronomie. Premonstrátsí bratři učili prostý lid obdělávat půdu, pracovat se dřevem. Nechali založit školy, mlýny, hospody, desítky kostelů, nemocnice, starobince. Zavedli úřední správu města a utvořili tak základy pro sociální ochranu obyvatelstva. I přesto, že za své činy a ideály často nesli následky. Za to vše jim patří velký obdiv a dík. Ačkoli se nám to může dnes dát úsměvné, že jsou zde vyzdvihovány takové běžné věci. Považuji je za určité průkopníky v našem regionu.

Jak již bylo řečeno, většina osobností působila buď přímo v klášteře – zastávali funkce knihovníků, kaplanů, farářů. Popřípadě to byli učitelé a vychovatelé v institucích zřízené klášteřem. Spousta studentů, kteří prošli rukama premonstrátských učitelů, převzala pomyslnou štafetu a pokračovala dál v tomto poslání. Věnovali se dalšímu výzkumu, studiu a vědeckým činnostem do té doby, dokud jim to bylo umožněno. Otázkou zůstává, jak to s premonstrátskými kanovníky bude dál? Dokáží vstát jako bájný „*Fénix*“ z popela? Budou schopni se poprat s pokrokem, ke kterému v 20. a 21. století došlo a prosadí svoji koncepci edukace? Má vlastně v tomto století jakékoliv církevní vzdělání šanci? Já sama se domnívám, že to půjde jen velmi ztěžka. Ačkoliv tento způsob vzdělávání nezavrhuji, naopak. Vždyť pokora, pomoc bližnímu, obyčejná úcta k člověku by měla být samozřejmostí. Bohužel musím konstatovat, že žijeme v jiné době – uspěchané, přemodernizované, lačnicí po určitém mamonu a často si ani neuvědomuje hloubku, povahu a smysl tohoto řádu.

Pravdou je, že se klášter od počátku 21. století znovu snaží ujmout role šířitele duchovní a kulturní osvěty. Pořádají se zde různé kulturní akce, výstavy a koncerty. Areál kláštera slouží k různým podnikatelským akcím. Návštěvníkům jsou nabízeny historické přednášky a prohlídky kláštera. Stejně tak byla obnovena duchovní služba. Zdmi kláštera se znovu rozléhají modlitby a zpěv. K tomuto kroku přispěl i fakt, že klášter byl v roce 2008 uznán a prohlášen za národní kulturní památku. Bývalý hospic kláštera byl zrekonstruován a proměnil se

v Hotel Klášter Teplá, byla zřízena klášterní restaurace, která ožívá s počátkem turistické sezóny.

Po dokončení rekonstrukce a oprav by tedy klášter měl sloužit svému účelu jako kdysi, ne však v takové míře, o jaké jsem psala v předchozích kapitolách. Členové řádu předpokládají, že se klášter otevře široké veřejnosti a bude sloužit ke konání kulturních akcí. Především by ale měl navázat na svou tradici ve vzdělávání. Součástí plánu obnovy je vytvoření výukových dílen pro umělecké školy a další řada aktivit, které povedou k soběstačnosti a alespoň částečné výdělečnosti kanonie. Rekonstrukce bude probíhat zhruba do poloviny roku 2015, ale i tak nedojde k celkové opravě, na to by bylo dle odhadů potřeba zhruba další 1,5 miliardy korun.

Po shrnutí všech faktů a toho, že byl klášter šestkrát schvácen požárem, dvanáctkrát vyloupen, dvakrát se stal terčem vzpoury měšťanstva, dvakrát osazenstvo kláštera vymřelo následkem morové epidemie a šestkrát měl být majetek kláštera zkonfiskován, je nemyslitelné, aby tradice této kanonie přestala fungovat. Osazenstvo kláštera se upíná svými modlitbami ke svému zakladateli blahoslavenému Hroznatovi. A já pevně věřím, že jejich modlitby budou vyslyšeny a klášter a jeho obyvatelé přežijí toto i další staletí se vztyčenou hlavou.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BÄUMLOVÁ, Michaela, KUKLOVÁ, Zuzana. *Item plures et alios libros*. Národní knihovna České republiky : Praha, 2009. ISBN 9788070505786.

BOK, Václav. Goethův plzeňský přítel J. St. Zauper. In : *Minulostí západočeského kraje*. VI. Západočeské nakladatelství : Plzeň. 1968. 44-226-68

BOLDAN, Kamil. *Sbírka minucí a pranostik z přelomu 15. a 16. století tepelského kláštera premonstrátů*. In *Minulostí západočeského kraje XLIII.*, 2008. 1. vydání : Albis international, 2008. ISBN 978-80-86971-94-0.

BUBEN, Milan, M. *Encyklopedie řádů a kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, I. svazek : Řeholní kanovníci*. Libri : Praha, 2003 ISBN 80-7277-086-1.

BUBEN, Milan, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholnických společností katolické církve v českých zemích II. díl, II. svazek : Mnišské řády*. Libri : Praha, 2004. ISBN 80-7277087-X.

FELIX, Emil. Dva buditelé. Josef Vojtěch Sedláček. Josef František Smetana. Národopisné muzeum Plzeňska : Plzeň, 1936. ISBN neuvedeno.

HAUBERTO VÁ , Květoslava. *Tepelský archivář Filip Matěj Josef Klimeš a jeho styky s Pavlem Josefem Šafaříkem*. In *Sborník chebského muzea*. Polypress : Karlovy vary, 1996. ISBN 80-85018-10-1.

HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá jako kulturní fenomén Chebska*. In *Sborník Chebského muzea* 1998. Cheb : Krajské muzeum 1999.

HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá. Přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, Karlovy Vary 2003. ISBN 80-239-0337-3.

HLINOMAZ, Milan. *Příspěvek tepelského kláštera k rozvoji školství v západních Čechách. In Minulostí západočeského kraje XLIV.*, 2009. 1. vydání: Albis international, 2009. ISBN 987-80-86971-83-4.

HLINOMAZ, Milan. *Tepelský opat osvícenec, hrabě Heřman Trautmannsdorf. In : Sborník Chebského muzea 2000.* Chebské muzeum : Cheb, 2001. ISBN – 80-85018-24-1.

HOFFMANN, František. *Klášter Teplá, Plzeň, Mariánské Lázně. In : Minulostí západočeského kraje.* Albis international : N. Město nad Metují. 2001. ISBN 80-86067-59-9.

HOFFMAN, František. *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá, díl I.* Archiv Akademie věd České republiky : Praha, 1999. ISBN 80-902464-7-8.

HOFFMAN, František. *Soupis rukopisů knihovny Kláštera premonstrátů Teplá, díl II.* Archiv Akademie věd České republiky : Praha, 1999. ISBN 80-902464-7-8.

CHALOUPKOVÁ, Jana. *Tepelský knihovník a hudební skladatel Václav Jaroslav Vacek, O. Praem. In Sborník Chebského muzea.* 1998. ISBN 80-85018-17-9.

KADLEC, Josef. *Přehled českých církevních dějin, díl I.* Zvon - české katolické nakladatelství : Praha, 1991. ISBN 80-7113-004-4.

KADLEC, Josef. *Přehled českých církevních dějin, díl II.* Praha : Zvon – české katolické nakladatelství, 1991. ISBN 80-7113-003-6.

KUBÍN, Petr. *Blahoslavený Hroznata – Kritický životopis.* Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-418-X.

LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství.* Vyšehrad : Praha, 2001. ISBN 80-7021-536-4.

MUCHA, Vojtěch. SIKYTA, Michal. SOCHOR, Martin. TICHÝ, František. *Vzpomínky na Heřmana Josefa Tyla O.Praem.* Praha : Geum, 2005. ISBN 80-86256-40-5.

ŘEHÁK, Tadeáš, H., CHALOUPKOVÁ, Jana. *Minulost tepelského kláštera premonstrátů v dokumentech. Katalog výstavy archiválií, pořádané k 800. výročí založení kláštera.* Praha : Polygos, 1994. ISBN neuvedeno.

SUCHÁ, Milada. *Satirik Josef Smetana. In : Minulostí západočeského kraje. VI.* Západočeské nakladatelství : Plzeň. 1968. ISBN 44-22668.

ŠVANDRLÍK, Richard. *Mariánské Lázně : Krok za krokem a klášter Teplá.* Karlovy Vary : Promenáda, 1996. Bez ISBN.

ŠVANDRLÍK, Richard. BUCHTELE, Zdeněk. *Mnichov městečko u Mariánských Lázní.*

TYL, Heřman, J. *Klášter Teplá.* Plzeň : Grafika, 1947. ISBN neuvedeno.

TYL, Heřman, J. *Moji nejdražší.* Praha : Geum, 2004. ISBN 80-86256-31-6.

TYL, Heřman, J. *Strom krásný a urostlý : myšlenky a vzpomínky z let 1951 – 1958.* Praha : Geum, 2003. ISBN 80-86256-33-2.

URZIDIL, Johannes. *Goethe v Čechách.* Příbram : Pistorius a Olšanská s. r. o., 2009. ISBN 978-80-87053-37-9.

VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele - Školský systém v českých zemích.* Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-3357-9.

VLČEK, Pavel. SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů.* Praha : Libri, 1997. ISBN 80-85983-17-6.

9. RESUMÉ

Main target of this Bachelor thesis was acquainted with the history one of the famous religion order – the Premonstratensian. Analyze their work in such lines like are culture, education and science in West Bohemia region.

The written work familiarize with order itself, show us their principles and ways of life of members of this order.

The important point (of this work) is monastery itself which was founded in 12th century near a small town caled Teplá by nobleman Hroznata.

There worked many famous teachers, educators, writers and later revivalist of Czech language in whole history of this monastery. They established lots of basic school or education institutes in the past. They supported advancement the springs and established the town Mariánské Lázně.

Very important part of monastery is very valuace and old library which is usually important part of each order. It is one of the biggest and oldest in Czech republic. It insludes manuscripts from 9th century and many others historical collectoins.

10. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 : Foto kláštera Teplá – podzim 2012.

Příloha č. 2 : Klášter Teplá letecky pohled na nejbližší okolí kláštera.

Příloha č. 3 : Studijní a vědecká knihovna města Plzně – dříve Filosofický ústav.

Příloha č. 4 : Socha Karla Kašpara Reintebegera – zakladatele M. Lázní.

Příloha č. 5 : Pomník Františka Josefa Smetany.

Příloha č. 6 : Budova Křížového pramene v Mariánských Lázních.

Příloha č. 7: Budova Dívčího institutu v Mnichově – dnes Ústav pro
mentálně postižené.

11. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Klášter Teplá

Foto : M. Nováková

Příloha č. 2

Klášter Teplá letecky pohled na nejbližší klášterské panství

<http://www.kvalitazivota.eu/projekt/oprava-klastera-premonstratu-tepla>

Příloha č. 3

Studijní a vědecká knihovna města Plzně – dříve Filosofický ústav.

<http://www.portalmest.cz/obrazky/studijni-a-vedecka-knihovna-plzenskeho-kraje-2.jpg>

Příloha č. 4

Socha Karla Kašpara Reintebgera – zakladatele M. Lázní

Foto : M. Nováková

Příloha č. 6

Pomník Františka Josefa Smetany

<http://www.socharstvi.info/realizace/pomnik-josefa-frantiska-smetany-v-plzni/?f>

Příloha č. 6

Budova Křížového pramene v Mariánských Lázních.

Foto : M. Nováková

Příloha č. 7

Budova Dívčího institutu v Mnichově – dnes Ústav pro mentálně postižené. V roce 2003 prošla budova rozsáhlou rekonstrukcí.

Foto : M. Nováková